

Rändeteema käsitlemine 21. sajandil

ÕPETAJATE
KÄSIRAAMAT

Rändeteema käsitlemine 21. sajandil

Õpetajate käsiraamat

© Mondo, People in Need Czech Republic, People in Need Slovakia, The Center for Citizenship Education
2022 Kõik õigused kaitstud..

Autorid: Kristýna Brožová, Jason Buckley, Katarzyna Dzięciotowska, Tereza Freidingerová, Julia Godorowska, Katarzyna Górak-Sosnowska, Mari-Liis Jakobson, Elżbieta Krawczyk, Urszula Markowska-Manista, Lucie Pivoňková, Weronika Rzeżutka-Wróblewska.

Toimetajad: Mari Jõgiste, Olga Khabibulina, Meelis Niine, Lenka Putalová, Kateřina Sequensová

Kujundus: Janno Preesalu

www.peopleinneed.net

clokevohrozeni.sk/what-we-do/global-education/

globalnevezdelavanie.sk/

mondo.org.ee/en/

maailmakool.ee/en/

ceo.org.pl/

globalna.ceo.org.pl/

Käsiraamatu koostamist ja väljaandmist on toetanud Euroopa Liit. Selle sisu eest vastutab ainuisikuliselt lepinguosaline, kes viib läbi projekti "Jagatud teekonnad: faktid ja lood rändest 21. sajandil", ja see ei pea vastama Euroopa Liidu ametlikele seisukohtadele.

Rändeteema käsitlemine 21. sajandil

ÕPETAJATE
KÄSIRAAMAT

Sisukord

Sissejuhatus • 3

Käsitleme rändeteemat • 4

Miks inimesed rändavad? • 10

Kuidas rändeteemat käsitleda? • 14

Kompetentsimudel • 20

Rändeteema käsitlemise meetodid ja viisid • 24

Korduma kipuvad küsimused rände kohta • 32

Autoritest • 36

Teave organisatsioonide kohta • 38

Sissejuhatus

Head õpetajad!

See metoodiline materjalide ja käsitusviiside kogumik julgustab teid koos õpilastega süüvima rändeküsimustesse ja -protsessidesse. See on mõeldud nii formaal- kui ka mitteformaalhariduse andjatele. Usume, et rändeteema käsitlemine arendab noorte pädevust ning pakub võimalust oma hoiakute ja väärtuste kohta rohkem teada saada.

Rändeprotsessid on keerulised nähtused, mis on toimunud kogu ajaloo vältel kõigil geograafilistel aladel ning mõjutavad meie igapäevaelu nii kohalikust kui ka üleilmsest vaatenurgast. Rändeküsimus võib tihti mõjuda lõhestavalt ja selle kohta levib palju valeteadet. Peatükis „**Käsitleme rändeteemat**“ vaatleme rändeteema käsitlemise põhitõdesid. Näiteks seda, et nooremate õpilastega on rändeteemalise vestluse algatuseks hea vaadata animafilmi. See puudutab rändeküsimuse mitut aspekti ning jätab ruumi ka oma mõtetele ja tõlgendustele. Peatükis „**Miks inimesed rändavad**“ keskendume rändemustritele ja küsime, miks mõned otsustavad rännata, sellal kui enamik seda ei tee, millised on rännet mõjutavad tõuke- ja tõmbetegurid, ning püüame mõista, kuidas sünnib otsus rännata.

Käsiraamatu on koostanud ülikooli, mitteformaal- ja kodanikuhariduse eksperdid. Peatükist „**Kuidas rändeteemat käsitleda**“ saate lugeda kasulikke nõuandeid selle kohta, kuidas end rändeteemaliseks vestluseks õpilastega ette valmistada. Oleme välja valinud parimad käsitusviisid ning esitleme neid peatükis „**Rändeteema käsitlemise meetodid ja viisid**“. Oleme koostanud ka **kompetentsimudeli**, mis aitab keskendada õppetöö mõnele kindlale pädevusele, mida õpilastes arendada soovite. See aitab õpetajatel kavandada ka sisukaid rändeteemalisi õppetegevusi. Lõpetuseks leiame rändeteemade käsitlemisel eettulevad **korduma kippuvad küsimused**.

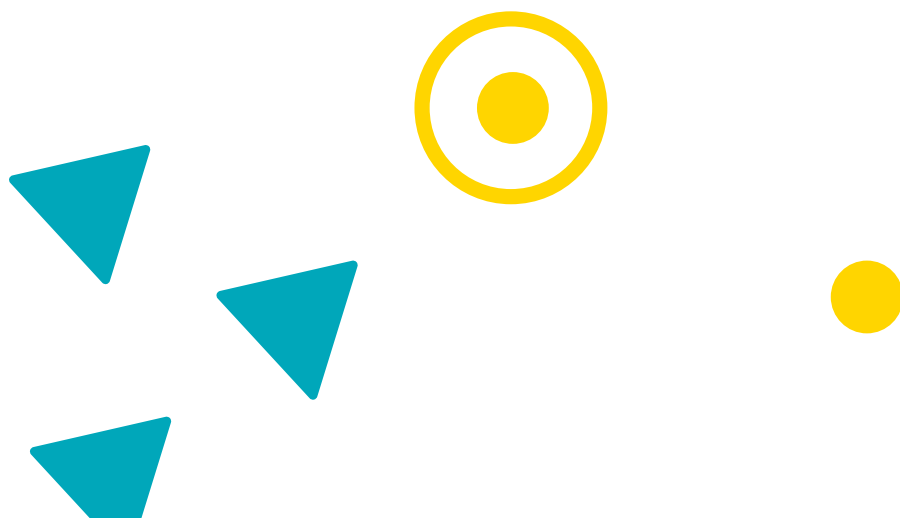
Täiendavat süvenemist rändevaldkonna olulistesse teemadesse võimaldab veebikursus Mondo Rändekool, mis hõlmab endas selgitavaid videoid, tekste ja infograafikuid. Lisaks on [Mondo Maailmakool](#) koostanud rändeteemaliste [tunnikavade kogumiku](#), mis toetab õpetajaid rändeteemade lõimitud käsitlemisel.

Soovime teile inspireerivat lugemist ja mõtlemapanevaid rändeteemalisi vestlusi klassiruumis.

Projekti “Jagatud teekonnad: faktid ja lood rändest 21. sajandil” meeskond

Kui rändeküsimust klassis regulaarselt käsitleda (mitte ainult siis, kui see on meedias kuum teema), võitleme sellega viha, manipulatsiooni ja äärmuslusega. Ennetamine on selleks tõenäoliselt kõige tähtsam ja tõhusam vahend. Kui aga rändest parajasti ühiskonnas palju räägitakse, saab õppetegevused sellele üles ehitada. Tahes-tahtmata tõstatavad õpilased klassis ajakohaseid küsimusi ning nende tunded ja hoiakud võivad olla tavapärasest tugevamad.

**Kristína Michalicová,
gümnaasiumiõpetaja,
Bratislava, Slovakkia**

Käsitleme rändeteemat

Tereza Freidingerová

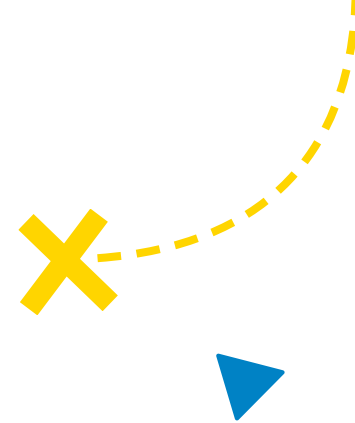
Enne õpilastega rändest rääkimist võivad paljud õpetajad endalt küsida, kas seda teemat üldse käsitleda ja kui, siis kuidas seda teha. Selles sissejuhatavas peatükis pakume teile mõtteainet, mis aitab selgusele jõuda, kas rändeteemat oleks sobilik käsitleda ning kuidas sellele teemale läheneda. Näitame, kuidas leida rändeteemat ka kohtadest, kust te seda leida ei ootaks, ja arutleme selle üle, kuidas rändeteemat popkultuuriga siduda, nii et sellest saaks rääkida ka päris väikeste lastega.

Peamiste rände aspektide selgitamiseks kasutame populaarsete animafilmitegelaste lugusid, mida teab ühtviisi nii õpetajate kui ka õpilaste põlvkond. Iga loo juurde oleme lisanud infokastikese teemade ja küsimustega, mida selle loo juures käsitleda. Te ei pea õpilastega kogu filmi ära vaatama ja analüüsima. Sellele on viidatud vaid selleks, et rändeteemalise vestluse alustamiseks inspiratsiooni anda ja näidata, et ka meie lemmiklastefilmid võivad nendeks aruteludeks materjali pakkuda.

Ränne – vanim kohanemisstrateegia

„Tõuske üles! [...] Tulge ruttu, me jääme muidu rändele hiljaks,“ hüüdis laiskloom Sid oma sõpradele tuntud animafilmi „Jääaeg“ alguses. Aga tema hüüe oli asjata, sest kõik nad olid juba läinud – pikale teekonnale lõuna poole, et saabuva pakase eest pelgupaika otsida. Sidil vedas ning filmi lõpuks jõudis ta koos oma uute sõprade mammut Manfredi ja mõõkhambulise tiigri Diegoga soojemasse ja sõbralikumasse piirkonda. Kuigi selle ebatavalise seltskonna seiklustest on möödas kümneid tuhandeid aastaid, on elusorganismide rände peamised põhjused ja ajendid siiani samad – soov leida oma vajadustele paremini vastavaid tingimusi. Tol ajal oli rändamise põhjus nii inimeste kui ka loomade jaoks lihtsalt vajadus ellu jääda. Tänapäeval on rändamiseks mitmesuguseid põhjuseid, alates vajadusest oma elu eest võidelda ja lõpetades sooviga oma unistusi täide viia. Neid põhjuseid käsitleme põhjalikumalt peatükis „Miks inimesed rändavad?“.

Jääajast saati on inimkond väga palju edasi liikunud. Juba füüsiliseltki on inimesed koloniseerinud

suurema osa Maa pinnast. Sellest räägime üksikasjalikumalt rändeteemalises lisamaterjalis [Rändekooli veebilehel](#). End füüsilises keskkonnas sisse seadnud, hakkasid inimesed üles ehitama sotsiaalset ruumi: loodi keerukas sotsiaalne reaalsus, mis kõigi meie elusid, elukohti ja liikumist kõigil eksistentsi tasanditel mõjutab. Selle tulemusena reguleerivad nüüd vanimat kohanemisviisi – rännet – inimeste loodud takistused, nagu riigipiirid ja

„Jääaeg“¹

1) Teemad, mida käsitleda

- keskkonnaränne või kliimapagulus
- humanitaarränne
- ümberpaigutamine ja sundränne
- muutuvad olud ja kohanemisstrateegiad

2) Küsimused, mida arutada

- Miks „Jääaja“ loomad liikuma pidid hakkama?
- Mis võimalusi neil veel oli?
- Kas midagi sellist on kunagi juhtunud ka sinu piirkonna inimestega? Näiteks üleujutuste, tugevate tormide, maavärinate, plahvatuste jms tõttu. Kui jah, siis mida need inimesed tegid? Kuhu nad läksid?
- Kuidas reageerisid inimesed vastuvõtvast kogukonnast, kust varjupaika otsiti?
- Mida inimesed sellises olukorras läbi elavad? Millest nad mõtlevad? Milliseid valikuid neil on?
- Kui sina oleksid sellises olukorras, siis kuhu sa lähleksid ja mida kaasa võtaksid?
- Kas seda on kunagi juhtunud ka rahvusvahelisel tasandil, nii et inimesed on pidanud varjupaika otsima välismaalt? Millal, kus ja miks on inimesed välismaalt varju otsinud?
- Milliseid teisi valikuid inimestel nendes olukordades on?

¹ Ice Age, režissöörid Carlos Saldanha, Chris Wedge (2002; Blue Sky Studios).

rändepoliitika. Nendest takistustest hoolimata on ränne kui kohanemisstrateegia ka tänapäeval asjakohane ja pole kahtlustki, et see jääb nii ka tulevikus.

Ränne – võitlus ressursside pärast

Muutusi otsivate inimeste jaoks võib ränne tunduda loogiline valik. Ometi võib rännet näha ka kui võitlust ligipääsu eest ressurssidele, seda eriti rahvastiku kasvades ja inimeste järkjärgulises jaotumises eri identiteetide, kultuuride, religioonide, sotsiaalmajanduslike ja poliitiliste olude vahel. Eriti on see tõsi vastuvõtivate kogukondade jaoks, ükskõik kas nad juba võõrustavad rändajaid või mõtlevad selle peale. Pääaegu kõigest võib mõelda kui ressursist – alates mõõdetavatest rahalistest ressurssidest ja lõpetades kvalitatiivsete väärtustega. Poliitilises diskursuses nimetatakse looduslike, majanduslike ja poliitiliste ressurssidena kõige enam majutust, sissetulekut, ligipääsu heale haridusele, tervishoidu või sotsiaalhoolekannet, aga ka demokraatiat ja turvalisust. Igapäevaelus võivad need ressursid olla aga palju tagasihoidlikumad, kui poliitiliste debattide põhjal tundub. Näiteks võib nendeks olla midagi, mida on vaja rahuldava sotsiaalse elu, inspireeriva kultuurikeskkonna, vastuvõtivate moraalse väärtuste või võrdsete võimaluste jaoks. Seda näitab hästi ühe teise multikategelase lugu filmist „Hotell Transilvaania“.

Kas mäletate Mavist? Seda uudishimulikku vampiiritüdrukut, Dracula tütar, filmist „Hotell Transilvaania“. Kui temast saab ema, veendub ta, et tema kodumaa pole lapse kasvatamiseks õige paik. Ta usub, et ainult Ameerika Ühendriigid, kust ta abikaasa pärit on, pakub tema lapsele inspireerivat ja põnevamat keskkonda. Sel juhul on ressursiks Ameerika ühiskonna olemus ja mõttelaad sellisena, nagu Mavis seda tajub ja tõlgendab. Sõna „tajub“ on siin tähtis, sest küsimus pole selles, mis need ressursid tegelikult on, vaid millisenä neid tajutakse. Mavis allub nähtusele, millest võib mõelda kui lääne müüdist. Lõpuks ta küll muudab oma uskumust, et õnneliku pereelu jaoks on vaja Transilvaaniast lahkuda, aga selleks, et ta oma roosadest prillidest lahti saaks, on ta pere ja sõbrad pidanud kõvasti vaeva nägema.

Päriselus kuulub ressursside tajumise juurde tavaliselt nende vähesus, ärateenitus ja kultuuriline tingitus. Ränne või täpsemini sisseränne toob endaga kaasa nende ressursside kaitsmise, mida peetakse piiratuks. Oma eelajalooliste esivanematega võrreldes ei pea me üldjuhul ressursside pärast enam naaberhõimudega

võitlema ega ületama looduslike takistusi, nagu mäed, mered ja liustikud. Me mõtleme, elame ja tegutseme keerukate modernsete süsteemide kontekstis, kus inimeste rändamist reguleerivad rahvused, etniline kuuluvus, iseseisvad riigid, religioonid ja kultuurid, samuti sellised nähtused nagu kodakondsus, reisidokumendid, viisad, kvoodid, rahvusvaheline kaitse, tagasivõtulepingud jne. Need vahendid moodustavad rändepoliitika, mis reguleerib sisserännet ja ootusi, mida rändajad uustulnukadena ühiskonnas omale seavad. Rohkem infot rändepoliitika kohta leiate rändeteemalisest lisamaterjalist [Rändekooli veebilehel](#). Rändepoliitika reguleerib mõnikord ka väljarännet või päritoluriiki tagasi tulemise tingimusi. Selle eesmärk on ressursse kaitsta ja kontrollida, kes ja mis tingimustel neile ligi pääseb. Järjest enam pakub see poliitika aga ka vahendeid uute ressursside hankimiseks – nimelt inimressursi ja välistööjõu..

„Hotell Transilvaania 2“²

1) Teemad, mida käsitleda

- elustiiliränne, pereränne
- lääne muut ja suhteline puudus
- rändekohased otsustusprotsessid ning tõmbe- ja tõuketegurid
- hargmaised perekonnad
- segapaarid ja hargmaine vanemlus
- kaksik-/mitmikidentiteediga kaasnevad raskused

2) Küsimused, mida arutada

- Miks Mavis oma kodumaalt ära kolida tahtis?
- Millisena ta kujutles riiki, kus ta oleks tahtnud oma last kasvatada?
- Kas sina tajud tema sihtriiki samasugusena?
- Kuidas ja miks tema pere (isa, abikaasa ja sõbrad) tema plaanidele reageeris?
- Miks otsustas ta lõpuks jääda?
- Kas sina oled kunagi mõelnud, et tahaksid mõnes teises riigis elada? Mis sind selle juures tõmbas või mis sinna kolimise juures heidutas?
- Millele peaks inimene, kes rännata tahab, enne selle otsuse tegemist mõtlema?
- Mis tegurid ja olud võivad otsuses rännata rolli mängida?

² „Hotel Transylvania 2“, režissöör Genndy Tartakovsky (2015; Sony Pictures Animation).

Ränne – emotsioonide hoidla

Võrreldes teiste sotsiaalsete protsessidega, nagu linnastumine, eeslinnastumine või keskklassistumine, tekitab just ränne (eriti rahvusvaheline ränne) kõige rohkem küsimusi ja emotsioone. Veelgi enam, ressursside ebavõrdne jaotus ja tajutavad erinevused eri paikade ja ühiskondade vahel kutsuvad sageli esile negatiivseid emotsioone, sealhulgas ebatavalisuse tunnet, usaldamatust, ärevust, hirmu, viha, pettumust, ohustatuse tunnet või kadedust. Tuleb rõhutada, et emotsionaalne reaktsioon „teiste“ saabumisele on rändega kaasas käinud kogu inimajaloo vältel ja seda sageli õigustatult.

Lugu Pocahontasest, põlisameeriklasest, kes armub Briti kolonisaatorisse John Smithi, näitlikustab nende emotsioonide kogu paletti. Kogu lugu läbiv mure tuleviku pärast ja vastastikune sügav usaldamatus kulmineeruvad lõpuks otseses kokkupõrkes. Nagu

„Pocahontas“³

1) Teemad, mida käsitleda

- kolonialism
- uustulnukate ja vastuvõtva ühiskonna vastastikune kohanemine
- kultuurikonfliktid
- emotsioonid, mida ränne võib vastuvõtvas ühiskonnas kaasa tuua

2) Küsimused, mida arutada

- Miks John Smith ja tema kaaslased Pocahontase maale tulid?
- Kas sa tead, millised osariigid tänapäeval Pocahontase elukohal on? Millal lugu aset leiab?
- Kuidas John Smith ja ta kaaslased Pocahontase maal käitusid? Miks nad niimoodi käitusid? Kuidas kohalikud nende saabumisele reageerisid?
- Kas sinu arvates on tegu tõsielulise looga?
- Milliseid emotsioone lugu sinus tekitas? Miks?
- Kas midagi sarnast võib juhtuda ka tänapäeval? Kus see juhtuda võiks?
- Mida teeksid sina, et hoida ära konflikt kohalike ja uustulnukate vahel?

³ „Pocahontas“, režissöörid Mike Gabriel, Eric Goldberg (1995; Walt Disney Pictures).

Pocahontase kaaslased ja Briti kolonisaatorid sõjalaulus üheskoos laulavad: „Nad on metslased! Metslased! Nad polegi õiged inimesed. Metslased! Metslased! Sündinud tapjad. Nad on teistsugused kui meie, nii et neid ei saa usaldada. Laseme sõjatrummidel kõlada.“ See lugu räägib kutsumata külaliste sissevõtmisest ja uue sotsiaalse reaalsusega kohanemisest. Seal kirjeldatakse olukorda, kus inimesed saavad võõrale maale eeldusega, et nende maailmavaade on õige või isegi kohalike omast üle, ja eesmärgiga seda maailmavaadet kuulutada hoolimata sellest, mida tahab kohalik ühiskond. Tänapäeva reaalsusesse tõlgituna on see lugu rändest, mida Euroopa Liidu liikmesriigid kardavad saabuvat ELi piiride tagant, eriti Aafrikast ja Lähis-Idast.

Suure sissetulekuga riikide kodanikud kardavad tihti, et sissevõtjate saabumine toob endaga kaasa ka võõrad kultuurid ja religioonid, mis seavad ohtu kohaliku maailmavaate ja väärtused. Nagu Pocahontase lugu näitab, toimus nn maailma avastamise rännakute ja sellele järgnenud koloniseerimise ajal ränne, mille peaeesmärk oli kehtestada oma ülemvõim. Õnneks kuulub sedasorti ränne meie julma minevikku ning tänapäeval pole see enam valdav. Muidugi toovad rändajad endaga kaasa oma tavad, keele, religiooni ja kultuuri, aga võrreldes koloniaalajaga on eesmärk oma maailmavaadet aktiivselt levitada palju vähem levinud. Meie hirm kultuurilise koloniseerimise ees siiski püsib, mistõttu ei saa seda ignoreerida, seda enam, et see tekitab ebameeldivaid emotsioone. Pocahontase lugu võib nende keeruliste küsimuste üle arutamisel aidata..

Ränne – kuum teema

Lihtsalt öeldes on ränne oma vanusest hoolimata kuum teema. Kuidas käsitleda klassiruumis midagi nii emotsionaalset, kui päriselu on kõike muud kui laiskloom Sidi ja tema sõprade seikluslikud ja romantilised juhtumised? Tõepoolest, oma riiki toimuva sissevõtmise tajumises mängivad sageli suurt rolli negatiivsed emotsioonid, mida ka Pocahontase loos kujutatakse. Samas oleks rändeteema väljajätmine õppekavast sama hea, nagu jätta välja olulised sotsiaalsed protsessid, nagu linnastumine või keskklassistumine.

Siiski pole ränne mitte ainult kuum, vaid ka igapäevane teema, nagu näitasid kolm ülaltoodud popkultuuri filmi. „Jääaeg“ kujutab keskkonnanähet, „Hotell Transilvaania“ näitab elustiiliga seotud arusaamu, mis rändeotsust mõjutada võivad, ja „Pocahontas“ käsitleb koloniaalvõimuste küsimust. Kuid rändeteemat võib leida ka paljudest teistest filmidest ja raamatutest. Näiteks „Madagaskari“ filmis

igatseb sebra Marty Aafrikasse tagasi pääseda. Ta reisib koos kolme sõbraga väga linnastunud New Yorgist loodusrohkele Madagaskarile. Rändeuuringute vaatenurgast kujutab see film tagasirännet, kultuurišokki ja uue keskkonnaga kohanemist. Või siis film „Nemo“, kus isa-klounkala püüab meeleheitlikult oma poega leida ning mis tegeleb seega väga tundliku teemaga, nagu tahtmatu ja sundränne. Väike Nemo võetakse vastu tahtmist kinni ja ta püüab põgeneda. See lugu jutustab koduigatsusest ja hirmust, mida sundrändajad tihti kogevad, meeleheitlikust võitlusest oma elu eest ning ängistusest, mida nende lähedased tihti tunnevad, kuna neil pole olukorra kohta piisavalt teavet.

Need on vaid mõned näited, kuidas popkultuuri on võimalik vaadata läbi rändepisma. Võib tekkida küsimus, kuidas on võimalik, et nii paljud filmid rändelugusid jutustavad. Miks me tahame rändeteemalisi lugusid kuulda? Liatigi kui me ei mõista, et teemaks on ränne? Vastus on lihtne. Rändeaasjatundja professor Russell Kingi sõnul on kogu inimajalugu tegelikult rände ajalugu. Ränne on igapäevane nähtus, mida ajakirjanduses ja poliitikas kujutatakse millegi ebatavalisena. Mõnikord on inimeste kallutatud arusaam rändest tingitud vähestest teadmistest või päris teadmatusest, aga sagedamini tulenebki see meedia ja poliitika tahtlikust manipulatsioonist..

Ränne tunni keskmes

Me oleme õppinud, et ränne on loomulik strateegia ebasobivate oludega toime tulemiseks. Et ränne tekitab palju negatiivseid emotsioone, sealhulgas hirmu, et kaotame niigi vähest ja habrast ressursi, ja et ränne on ühtaegu nii kuum teema kui ka igapäevane, tavaline nähtus. Jäävad veel küsimused, kuidas selle teemaga klassiruumis tegeleda, kuidas seda objektiivselt käsitleda ning kuidas tagada, et õpilased, nende vanemad ja laiem üldsus usaldaks seda, mida õpetatakse.

Me oleme teadlikud, et kui õpetajatel pole reaalsest rändest sügavaid teadmisi, võib selle teema tõstatamine praegust poliitilist diskursust ja avalikkuse suhtumist arvestades olla keeruline. Seetõttu toome enne rändeküsimusse süüvimist välja neli põhimõtet, millele meie oma tundides tuginame. Soovitame neid käsitusviise, kuna oleme neid ise katsetanud. Loodame, et kui te rändeteemaga oma tundides tegelema hakkate, teenivad need põhimõtted teid sama hästi kui meid.

1) Lihtsasti kujuteldavast abstraktseks. Ärge alustage rändeteemalist tundi sellega, et arutate olukorda Egeuse merel või pagulaslaagrites.

Rände küsimus on äärmiselt oluline ja mõjutab otseselt või kaudselt kõiki. Rändega seotud põhimõistetest õpilastega rääkida on tähtis, sest nii saavad nad oma käsutusse tööriistad, mille abil selle teemaga ka oma igapäevaelus tegeleda. Kõige põnevamad on õpilaste jaoks päriselu lood rändest. Kui võimalik, peaks sõna andma õpilastele. Tõenäoliselt on neil selle teemaga oma kogemused ja olulised ideed, mida teistega jagada. Eesti on alati olnud koht, kust paljud on välja rännanud, aga on ka lugusid sisserändajatest, kes maailma eri paigust Eestisse on tulnud. Järjest rohkem on õpilasi, kes on sisserändajad või tagasipöördunud.

**Katri Mirski,
gümnaasiumiõpetaja,
Tallinn, Eesti**

Kõigepealt keskenduge lugudele ja tegelikkusele, mis teile ja teie õpilastele lähedal seisab, mida te tunnete ning mille puhul teie ja teie õpilased oskate ette kujutada ka kõige väiksemaid detaile. Näiteks kellegi isiklik lugu tema vanaisast, kes kolis teise riiki elama, kuna kohtas vanaema. Kui kardate, et see lähenemine kedagi klassis stigmatiseerib, leiab abi filmidest, mis – nagu äsja näidatud – on rändelugudest tulvil ning mida on võimalik analüüsida, nende üle arutleda ja neid omavahel võrrelda. Kui olete õpilaste eludele lähedalseisvat lugu käsitletud, võite hakata veidi üldisemalt uurima, miks inimesed rändavad või ei rända, mida rändajad, paigalejääjad ja vastuvõtavad kogukonnad läbi elavad, millistes tingimustes inimesed rändavad ja kohanevad või milliseid paralleele näeme omaenda riigi või isikliku eluga. Alles siis võib teie klass olla valmis fakti- ja tõenduspõhiseks aruteluks abstraktse, emotsionaalse ja raskesti kujuteldava olukorra üle Vahemerel või Lähis-Idas. Õpilastel võib olla lihtsam mõista, kuidas meedias kujutatud ränne on tihti igapäevategelikkusest väga kaugel.

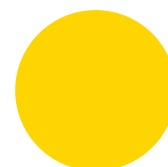
2) Ränne ei ole uus nähtus. Tänapäevaseid rändevooget tuleb käsitleda laiemas ajaloolises kontekstis. Päris laiskloom Sidi seikluste aega tagasi minna pole vaja, aga viimase 150 aasta inimeste liikumisi arvesse võttes on õpilastel võimalik näha, et praegused suundumused rahvusvahelises rändes ei

ole enneolematu nähtus. Vastupidi, transatlantilise rände, teise maailmasõja sundrände, väljasaatmiste, küüditamiste ja tagasitulekute, külma sõja pagulaste, idabloki sotsialistide liikumise või lääne 20. sajandi teise poole värbamiskampaaniate kohta õppides saame paremini aru ka tänapäevast..

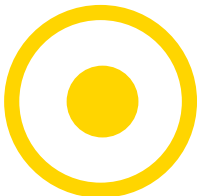
3) Ei ole rännet ilma nn mitterändeta. Rääkides neist, kes rändavad, ei tohiks unustada neid, kes ei rända. Lihtsustatult, kui kõik rändaksid, ei oleks ränne nii emotsionaalselt laetud kuum teema. Umbes 97% 4 Maa rahvastikust ei sobitu rändaja kategooriasse. Kui suurem osa inimestest ei rända, tuleb küsida, miks mõned seda siiski teevad, kuigi enamikul pole selleks vajadust. Mis eristab rändajaid mitterändajatest? Või kuidas osa inimeste rändamine mõjutab neid, kes ei rända? Rände ja mitterände eristus aitab mõista otsustusprotsesse, mis rändeni viivad, tõmbe- ja tõuketegureid või eri tegurite mõju, alustades isiklikest soodumustest ja lõpetades makrotasandi kontekstiga.

4) Ränne on alles algus. Suurem osa meie tähelepanust on pööratud otseselt rändamise aktile: hetkele, mil inimene on teel punktist A punkti B. Me ei tohiks aga unustada, et kogu rändekogemuse kontekstis on ümberpaigutumise hetk ainult üks samm kogu protsessist. Ränne algab palju varem kui piiril. Ja see ei lõppe kohalejõudmisega. Teekonna olulised osad on ka otsuse tegemise protsess, ettevalmistus ning eriti kohanemine uue keskkonna ja vastuvõtva ühiskonnaga. Samuti on järjest rohkematel juhtudel rändekogemuse osaks ka lähteriiki naasmine. Tagasiränne hõlmab sarnaseid küsimusi, mis väljarännegi: rändeotsuse tegemine, pakkimine ja naasmine, uuesti kohanemine ning teistpidine kultuurišokk.

Rahvusvahelise rände ning selle avaliku kuvandi keerukus ja mitmetahulisus teeb meid aupaklikuks. Me mõistame, et rändeküsimust ei ole võimalik mõnekümne leheküljega täielikult katta. Siiski püüame selle käsiraamatu ulatuses jagada oma aastatepikkust kogemust rändeteemade õpetamisel eri kooliastmetes Euroopa eri riikides. Loodetavasti saab sellest käsiraamatust teile teie õppetöös hea kaaslane ning see innustab teid silmi lahti hoidma, et leiaksite oma rändeteemaliste tundide jaoks inspiratsiooni igast telesaatetest, raamatust või filmist.

⁴ Allikas: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-migrant-stocks>

Tšehhi keele ja ajaloo õpetajana on mul tihti võimalik viidata tšehhi tuntud rändesündmustele. Näiteks tsiteerin ma kuulsat tšehhi kirjanikku Božena Němcovát, kes käsitles rännet Bachi absolutismi ajastul, või lugusid rändajatest pärast 1948. aastat. Algetapis on hea töötada õpilaste koduste arhiivide ja peremälestustega rändest, näiteks on paljudel õpilastel sugulasi, kes pärast 1968. aastat Tšehhist lahkusid.

Palestiina ajaloo teemas räägin ma samuti rändest kui ajaloolisest nähtusest. Inimajalugu on rändelugude kogum (Aabraham, Mooses, Jeesus jne), mistõttu saab rännet kujutada meie tsivilisatsiooni olemusliku elemendina ning meie mineviku ja oleviku loomuliku osana.

**Jan Koliáš,
gümnaasiumiõpetaja,
Praha, Tšehhi**

Miks inimesed rändavad?

Mari-Liis Jakobson

See peatükk tutvustab teaduslikku kinnitust leidnud seaduspärasid inimeste rändes. Vastused leiavad sellised küsimused nagu, miks osa inimesi üldse otsustab rännata, samas kui enamik paigale jääb, millised on rännet mõjutavad tõmbe- ja tõuketegurid ning kuidas rändeotsus sünnib.

Iga päev pakivad tuhanded inimesed maailmas oma seitse asja kokku ja siirduvad võõrsile paremat elu otsima. Miks nad seda teevad? Ühest küljest on igal rändajal oma lugu ja isiklikud põhjused. Teisest küljest aga on teadlased tuvastanud mitmeid seaduspärasid, mis aitavad meil mõista, miks inimesed liiguvad. Need on kirja pandud erinevate rändeteooriatena, mida nüüd lähemalt vaatamegi.

Ränne kui ratsionaalne valik

Võib-olla võiks alustada hoopis sellest, miks enamik inimesi rahvusvahelist rändeteekonda ette ei võta. Kuigi inimesi, kes elavad oma sünniriigist erinevas riigis, on maailmas sadu miljoneid, hõlmavad nad maailma elanikkonnast vähem kui [4 protsenti](#). Isegi Euroopa Liidus, kus ühest riigist teise kolimisel ei ole mingeid piiranguid, elab sünniriigist erinevas liikmesriigis alla [4 protsendi elanikest](#). Millega seda siis seletada?

Ränne võib olla ebamugav ja sageli ka päris riskantne protsess. Ja ehkki tänapäeval pole rändamise käigus eluga riskida enamasti vaja, käib sellega ikka kaasas omajagu stressi. Kohaneda tuleb uues keele- ja kultuurikeskkonnas, kus on võib-olla ka vähem sõprade või pereliikmete tuge, sageli tuleb kokku puutuda ka suure hulga bürokraatiaga.

Majandusteadlased (näiteks Larry A. Sjaastad oma 1962. aasta artiklis "The Costs and Returns of Human Migration") on rännet võrrelnud investeerimisega: rännatakse selleks, et maksimeerida kasumit oma inimkapitalilt ehk oma teadmistelt, oskustelt või lihtsalt tervelt kehalt ja toorelt jõult. Ja rännatakse tavaliselt siis, kui on lootus, et investeerimine, mis rändamisega teha tuleb, võib ka ära tasuda. Seetõttu rändavadki pigem noored inimesed, kes tasuvusajani ära jaksavad oodata, ja pigem need, kelle inimkapitali kasumlikkus rändamise tulemusena rohkem kasvab.

Teisisõnu, selle teooria järgi on ränne justnagu ratsionaalne valik. Mõistagi ei kalkuleeri kõik üksnes majanduslikku kulu ja tulu. Rändeuuringud näitavad, et isegi, kui neid kalkulatsioone algul tehakse, siis ei ole inimestel sageli täielikku infot sihtriigi konteksti ega kõigi kuluartiklite kohta. Samuti on asju, mida üheselt rahasse ümber arvutada on keeruline. Näiteks on Šveitsi sotsioloog Hans-Joachim Hoffmann-Nowotny välja toonud, et majandusliku tasuvuse kõrval on inimesele oluline ka ühiskondlik võim ja prestiiž. Ja kuna võõrsil on neid sageli raskem saavutada, ei võta inimesed rändeteekonda tingimata ette isegi siis, kui see majanduslikult kasulik oleks. Aga kindlasti on olulised ka isiksusega seotud tegurid: et inimene on piisavalt kohanemisevõimeline ja ka piisavalt kõrge riskitaluvusega, nii et erinevate inimeste emotsionaalse kulu ja tulu kalkulatsioon tuleks välja üpris erinev.

Kuidas tekivad sisseränderiigid ja väljaränderiigid?

Veel üks küsimus, millele rändeuurijsid vastuseid on otsinud, seondub sellega, miks mõnedest riikidest saavad väljaränderiigid, teistest aga sisseränderiigid.

Rände suunda on püüdnud seletada paljud teadlased, kuid neist üks kuulsamaid on ehk Ameerika Ühendriikide rahvastikuteadlase Everett S. Lee 1966. aastal ilmunud tõmbe- ja tõuketegurite teooria (Lee, E. S. 1966. A Theory of Migration. Demography 3(1): 47–57). Rände tõuketegurid on põhjused, mis meid lahkumist kaaluma panevad – näiteks sõjaline konflikt või ebaturvalisus, tagakiusamine, töökohtade puudus või ka lihtsalt suhteline vaesus. Tõmbetegurid seevastu on kõik see, mis rände sihtkoha atraktiivseks muudab – ihaldusväärsed töökohad, vanasti ka näiteks võimalus maad saada, kõrgemad palgad, elus häid võimalusi andev haridus, aga ka kultuuriline või poliitiline vabadus. Liikuma võivad meid panna nii tõmbe- kui ka tõukefaktorid, sageli ka mõlemad koos. Samuti tuleb arvestada mitmesuguseid kõrvaltegureid, mis võivad rändeplane muuta.

Tõmbe- ja tõuketegurite teooria seletab, miks ränne toimub enamasti vaesematest ja vähem

arenenud riikidest rikkamatesse ja kõrgemalt arenenud riikidesse, sageli kirjeldatakse seda ka kui globaalsest lõunast lähtuvat rännet globaalsesse põhja. Ent tõmbe- ja tõuketegurite teooria koos investeringu printsiibiga aitab meil mõista ka, miks väga suur osa rännet toimub hoopis väiksemal skaalal ning ennekõike n-ö globaalse lõuna sees. Rändamine on kallis ettevõtmine, iseäranis arenguriikide elanikele. Seetõttu jõuavad ka näiteks konflikti eest põgenejad sageli mitte väga palju jõukamatesse lähiriikidesse: tõuketegurid koju jääda ei luba, ning isegi kui tõmbetegurid naaberriigis liiga tugevad ei ole, on elu seal parem kui paigalejäämine.

Ent rahvastikuteadlased on andnud rände suunale ja põhjustele teisegi huvitava seletuse. 1971. aastal ilmutas Wilbur Zelinsky mobiilsussuure mudeli, mis seletab väljarännet arenguriikidest (Zelinsky, W. 1971. The Hypothesis of the Mobility Transition. *Geographical Review* 61(2): 219–249). Ränne hoogustub moderniseeruvates ühiskondades, kus elu on juba piisavalt heal järjel, et suured põlvkonnad jõuaksid täisikka. Kõigile ei pruugi aga kohapeal rakendust jaguda, mistõttu tuleb osal noortest ette võtta rändeteekond. Täna näeme sellist seisust paljudes Aafrika ning ka mitmetes Aasia riikides. Ent 100–150 aastat tagasi oli sellises seisus ka suurem osa Euroopa riike, Eesti kaasa arvatud. Ja nii juhtuski, et teine, kolmas või neljas poeg läks Venemaa avarustesse uudismaad rajama. Muide, suhteline jõukus ei ole oluline mitte üksnes suurte rändekohortide üleskasvatamiseks, vaid ka nende teelesaatmiseks, sest ränne nõuab tavaliselt ka parajat alginvesteeringut.

Ent mingis mõttes on seegi teooria pisut liiga üheplaaniline selleks, et kogu rännet selgitada. Mõnikord kestab väljaränne sellistest riikidest edasi ka pärast seda, kui demograafiline tasakaal on saavutatud, ning ühiskonnad võivad suisa kahanema hakata. Tekib nn ahelränne (*chain migration*), kus esialgsed rändajad, kes paremate töövõimaluste otsingul lahkuma olid sunnitud, toovad järele oma perekonna või järgnevad paljud teisedki, sest lähteriigi majandus on kiire väljarände tulemusel hakanud hoopis kahanema ning kohapealne turg ja paremad töövõimalused kuivavad kokku.

Mis on rändevõrgustikud ja kuidas need rändetrende seletavad?

Rändeuuringutes on täheldatud ka ühte ratsionaalsetele seletustele mitte eriti hästi alluvat trendi: miks on nii, et tavaliselt jõuab ühte sihtriiki palju rändajaid mõnest üksikust riigist, aga väga paljudest riikidest samas vaid üksikuid inimesi?

Osaliselt võib seda seletada riikide vahel sõlmitud lepingutega. Näiteks jõudsid türkklased 1950.–1960. aastatel mitmetesse Lääne-Euroopa riikidesse riikidevaheliste lepingute alusel külalistöötajatena, sarnaselt jõuavad ka näiteks hooldusõed Filipiinidelt mitmetesse riikidesse.

Aga millega selgitada näiteks seda, et Lõuna-Hiina kaubanduslinna Guangzhousse tekkis ühtäkki mõnedel andmetel pea sadadesse tuhandetesse küündiv nigeerlaste kogukond? Mingit sellekohast lepingut kahe riigi vahel pole olnud, samuti pole ükski hiina ettevõtte Nigeerias suurt värbamiskampaaniat teinud. Ei seo kaht riiki ka ühine ajalugu.

Vastuseid pakub rände võrgustikuteooria. Rändega seotud kulused ja stressi aitab oluliselt vähendada see, kui inimesel on juba keegi, kes on kohapeal ees: kes vahendab infot eluolu ja rändevõimaluste kohta, pakub võib-olla algul öömajagi, aitab leida tööd ja lihtsustab asjaajamist. Seda võrgustikku ei moodusta tingimata alati inimesed, kes on omavahel sõbrad ja sugulased. Sageli toimivad võrgustikes ka professionaalsed vahendajad: rändeagendid, töövahendusfirmad, kolimisteenuse pakkujad ja paljud teised. Näiteks kui tööränne Ukrainast Eestisse kiiresti kasvama hakkas, pani üks odavlennufirma käima soodsa Tallinna-Kiievi liini, mis suurendas Eesti kui sihtkoha atraktiivsust veelgi. Kriitilise massi kogunedes tekivad kohapeal ka teenusepakkujad, kes asuvad seda võrgustikku omakorda ühendama – väikepoodnikud, kes vahendavad koduseid ja tuttavaid toidukaupu ja tarbeesemeid, restoranipidajad, juuksurid või arstid, kellelgi saab harjumuspäraselt asju ajada jne.

Samas ei kesta selline kogukondade kasv igavesti. Rändevõrgustikel on ka oma küllastumispunkt, milleni kogukonnad kasvavad, kuid seejärel hoopis kahanema võivad hakata. Miks nii? Ühest küljest võib siin taga olla riiklik poliitika karmistamine. Näiteks aafriklaste arv Guangzhous kahanes 2010. aastate keskel pea olematuks, kuna riik hakkas sisserännet oluliselt piirama ning ei saa öelda, et ka juba saabunuid just hellalt koheldud oleks.

Ent alati ei pruugi poliitikamuudatused olukorda mõjutada. Näiteks kui Saksamaal 1970. aastatel Türgi külalistöötajatele uksed sulges, ränne Türgist hoopis kasvas. Nüüd, kus piirid vabale liikumisele sulgusid, otsustasid saabunud kannad maasse suruda ning järele kutsuda oma pereliikmedki, kes peredega taasühinemise õiguse kaudu siiski rännata said.

Aga teatud juhtudel toimub loomulik kasvu pidurdumine või lausa kahanemine siiski. Ühest küljest saab sisserändajate kogukondade

kahanemist selgitada tööke- ja tõmbetegurite mõjuga: näiteks pole Eesti ja Soome elatustase enam nii erinev kui 10 või 20 aastat tagasi ja seetõttu on ränne Soome vähenenud ning tagasipöördumine kasvanud. Ent võrgustikuteooria ütleb, et oma rolli mängib ka võrgustik ise. Ajapikku võivad väliskogukonnad muutuda uute tulijate suhtes tõrjuvaks – eriti siis, kui nad on sattunud vastuvõtvast ühiskonnas kriitika alla. Tekib vastasseis sama päritolu "uute tulijate" ja "vanade olijate" vahel, kes näevad elu juba rohkem kohalikega sarnase prisma läbi. "Vanad olijad" kardavad maine pärast või lihtsalt võrgustikega kaasnevate kohustuste pärast. Ajapikku hakkavad ka rändevõrgustikud ise lahti sulama: kaob professionaalsete vahendajate huvi ning paigalejääjad sulanduvad rohkem vastuvõtva ühiskonna ellu.

Kuidas sünnib rändeotsus?

Veel on rändeuurijad püüdnud mõista, kuidas inimesed rändavad. Tänapäeval on rändeprotsess sageli järkjärguline. Enamasti ei mõtle keegi, et "hüvasti, kodumaa, siia ma enam ei naase!" Algul minnakse lühemaks ajaks – mõneks kuuks, aastaks või õpingute perioodi lõpuni, et näha, kas elu võõrsil üldse sobib. Ent päris sageli saab lühikesest visiidist pikem ning kodumaal käiakse edaspidi pigem külas.

Huvitav on seegi, et sageli jäädakse välismaale hoopis teistel põhjustel kui need, miks sinna esialgu mindi. Iseäranis puudutab see just noorte inimeste rännet. Kui esiotsa mindi välismaale hariduse järele või raha teenima, siis elama jäädakse pigem üldisema sotsiaalse keskkonna, näiteks ühiskonna avatuse pärast. Ka intervjuud suurlinnadesse elama läinud Eesti noortega viitavad sellele, et kuigi Eesti on paljudel endiselt südames ja kunagi soovitakse siia tagasi pöörduda, siis takistab seda peamiselt kaks asja: esiteks see, et sageli ollakse oma erialal spetsialiseerunud nii kitsalt, et kodumaal ei jagu lihtsalt piisavalt tööd, ning teiseks see, et siin pole võrreldavaid kultuuri tarbimise võimalusi.

Aga mõistagi pole kõik nii vabad liikujad kui noored. Saksamaa majandusteadlane Oded Stark on aga välja töötanud uue töörande ökonoomia teooria, mis seletab, et sageli pole rändeotsus mitte üksikisiku otsus, vaid kollektiivne, näiteks perekondlik otsus (Stark, O. ja Bloom, D. E. 1985. The New Economics of Labour Migration. American Economic Review 75: 173–178). Isegi kui faktiliselt rändab vaid üks inimene, on rändeprotsessiga seotud terve pere. Rändeinvesteeringut ei tee tingimata vaid need inimesed, kes liiguvad, vaid ka pereliikmed, kes neil liikuda võimaldavad.

Näiteks kui üks abikaasa läheb välismaale tööle, tähendab see, et teine peab suurema vastutuse võtma koduse majapidamise eest – temalgi on rohkem rändega kaasnevat stressi. Seetõttu on oluline kaaluda ka rände kulu ja tulu just terve pere seisukohast. Näiteks, kas rändega saavutatav suhteline heaolukasv – ütleme, võimalus teha kodus remonti ja soetada teine auto – kaalub üles ühe pereliikme rändega kaasnevad riskid ning ajutise ebamugavuse. Muidugi, kaaluda võib ka teisi valemehid: ehk on kasulikum hoopis ahelränne, tuua hiljem pere võõrsile järele. Loomulikult on seegi otsus midagi, mida hoolikalt kaaluda, näiteks elukalliduse ja majandusliku heaolu, aga ka lõimumisega seonduvate väljakutsete aspektist. Ent oma rolli mängib ka rändepoliitika – kui vastuvõtjariik peaks seni suhteliselt liberaalseid liikumistingimusi muutma, on tõenäoline, et järgneb ahelrände laine ehk pered tuuakse sihtriiki järele, sest ise enam ajuti pere juures nii lihtsalt käia ei saa. Sageli aga eelistatakse jääda just ringrände lahenduse juurde, kus üks pereliige käib aeg-ajalt välismaal tööl, saadab kodustele raha ning ülejäänud pereliikmed sätivad oma elukorralduse nii, et sellega kõige paremini sobituda.

Niisiis on ränne tingitud väga paljudest erinevatest faktoritest nii tervete ühiskondade, kogukondade, aga ka üksikisikute tasandil. Ränne võib olla pealesunnitud valik või osa rahuldust pakkuvast elustiilist. See võib muuta inimese kosmopoliitseks maailmaränduriks, kes naudib uut seiklust ja põnevaid avastusi, mida sihtriik talle pakub. Ent see võib inimese jätta ka rändelõksu, kus ilmneb, et algul lubatu või loodetu ei realiseeru ning võimalusi napib nii edasi- kui ka tagasilikumiseks.

Aruteluküsimusi

- Jutusta kellegi päriselt aset leidnud või enda välja mõeldud rändelugu (kes, kust kuhu ja mis põhjustel rändas) ning arutle selle üle peatükis käsitletud teooriate põhjal: kuivõrd seletavad tema rändevalikuid majanduslik kulu-tulukalkulatsioon, kuivõrd tõmbe- ja tõuketegurid, mobiilsussuure, võrgustikud? Kas see oli individuaalselt või kollektiivselt kaalutud otsus?
- Arutle, kui palju on sinu hinnangul ränne ratsionaalne protsess ja kui palju sisaldub selles irratsionaalsust.

Lisalugemist

Rändeteooriatest saab põhjalikuma ja akadeemilisema ülevaate näiteks siit:

Hagen-Zanker, J. (2008) Why do people migrate? A review of the theoretical literature. MPRA Paper no 28197.

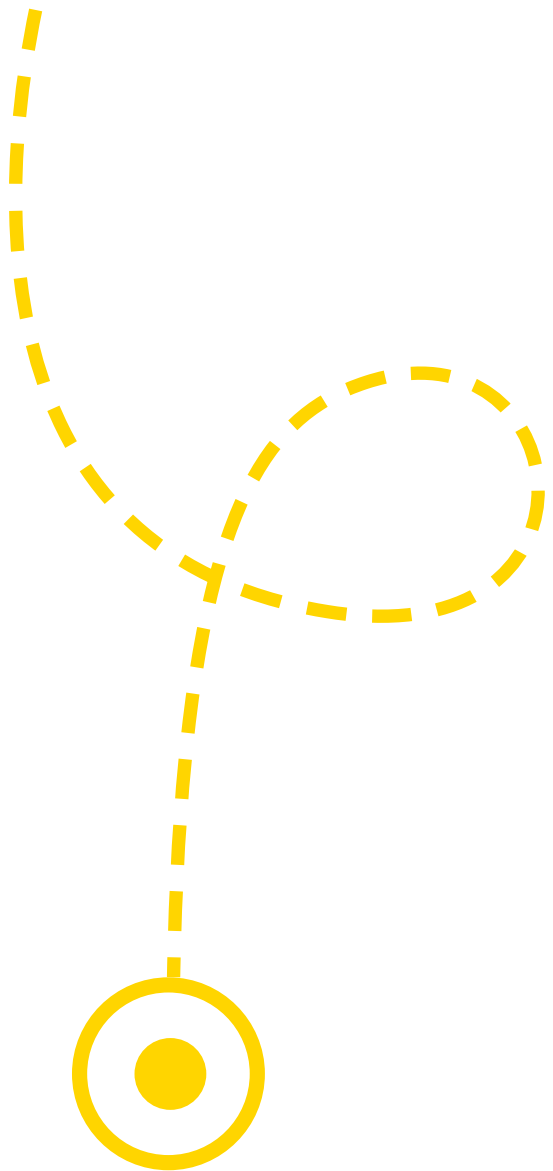
Huvitavat rändeteemalist kuulamist leiab näiteks rändeuurijate assotsiatsiooni: *IMISCOE taskuhäälingu sarjast.*

Brettell, C. B., & Hollifield, J. F. (Eds.). (2014). Migration theory: Talking across disciplines. London; New York: Routledge.

Nimekiri valdkonnaüleseid probleeme käsitlevatest tekstidest

Nendes tekstides käsitletakse kõige tähtsamaid rändega seotud küsimusi. Need aitavad lugejal rändeteema keerukust mõista, tehes seda aga lihtsasti arusaadaval moel. Tekstid on koostanud eesti rändeuurija Mari-Liis Jakobson. Kõik tekstid sisaldavad viiteid edasiseks lugemiseks. Mõned neist on seotud Eesti kontekstiga, aga neid saab lihtsasti kohandada ka teistele riikidele ning kasutada valdkonnaüleste probleemide teema laiendamiseks.

Täielik nimekiri tekstidest, mis käsitlevad valdkonnaüleseid probleeme, nagu majanduslik mõju, kliima, avalik aramus, integratsioon jne, on saadaval veebilehel https://maailmakool.ee/randekool/wp-content/uploads/sites/3/2022/03/randekool_tekstid_EST.pdf.

Kuidas rändeteemat käsitleda?

Kodanikuhariduse keskus

Kuidas rändeteemat koolis käsitleda

Teie kui õpetaja ülesanne on teha kindlaks, et olete rändeteema käsitlemiseks valmis. Siin on mõned punktid, millega te võite kokku puutuda, ja soovitused, mida nendega seoses ette võtta.

1. Hoolitsege enda eest ning valmistuge ka vaimselt ja emotsionaalselt.
2. Mul on vaja rände kohta usaldusväärset teavet ja ma pean tundma selle laiemat konteksti.
3. Ma pean looma klassis avameelse õhkkonna, kus saavad kõlada erisugused arvamused.
4. Ma vajan oskusi emotsioonidega toime tulekuks.
5. Ma pean õpilasi õpetama faktidel ja arvamustel vahet tegema.
6. Ma pean ära tundma stereotüüpe ja oskama neile reageerida.
7. Ma pean globaalsetele küsimustele lähenemisnurdade leidmiseks kasutama isiklikke lugusid.
8. Ma pean hoolitsema rändetaustaga õpilaste ja selle eest, et nad saaksid aruteludes kaasa lüüa.

Siin on mõned soovitused rändeteemalise tunni ettevalmistamiseks ning aspektid, millele tunnis ja pärast seda tähelepanu pöörata.

1. Hoolitsege enda eest ning valmistuge ka vaimselt ja emotsionaalselt

Tundub, et kõigist globaalsetest teemadest on just rändeteema üks tulisemaid. Selleteemalised arutelud tekitavad tundeid, soovi oma seisukohta kaitsta ning seavad kahtluse alla isiklikud väärtushinnangud ja uskumused. Kuigi teadlikkuse suurendamine on äärmiselt oluline ja selle mitmetahulise teema käsitlemiseks tuleb kindlasti võtta piisavalt aega, ei tohi alahinnata ka õpetaja vaimse heaolu ja teema käsitlemiseks vajaliku emotsionaalse ettevalmistuse tähtsust.

On täiesti normaalne kahelda ja küsida endalt selliseid küsimusi nagu:

- Kas ma pean rääkima oma vaadetest ja hoiakutest?
- Kas maailmavaade saab üleüldse neutraalne olla?
- Kuidas õpilaste emotsioone tähele panna ja nendega tegeleda?
- Mis siis, kui ma ei suuda end keerulise vestluse ajal valitseda?
- Kuidas kooli juhtkond, teised õpetajad ja lapsevanemad reageerivad?
- Kas mul on rände kohta piisavalt teadmisi?
- Kas ma suudan õpilaste kõigile sellekohastele küsimustele ja kahtlustele vastata?
- Kas ma olen valmis õpilastele tunnistama, et ma ei tea rände kohta kõike?
- Kuidas teha kuuldavaks kõigi õpilaste arvamused, isegi need, mis on vastuolulised ja millega ma ise ei nõustu?
- Kuidas reageerida vihakõnele ja solvavatele kommentaaridele?

Pidage meeles, et teil on täielik õigus kahelda ja muretseda. See õigus on kõigil. Soovitame teil valida suuna, mis teile meeldib ja millest rääkimist te naudite, ning keskenduda ülejäänud õppetegevus samuti sellele.

Tutvustage õpilastele peamisi rändeküsimusi väikeste sammudega ⁽¹⁾.

2. Enne rändeteemaliste tundide ettevalmistamist võite püüda vastata järgmistele küsimustele, mis aitavad teil rände laiemat konteksti mõista:

- Millised väärtused on tänapäevase rände põhjustest ja tagajärgedest rääkides minu jaoks olulised?
- Miks ma tahan, et õpilased ühiskondlikult tähtsatel teemadel, nagu rände- ja pagulaskogemus vestleksid?
- Kuidas ma valitud tunnikava järgides tunde ette

¹ Cieślukowska, D. (2016). "Jak rozmawiać o uchodźcach? Komentarz do scenariusza dwóch lekcji". Center for Citizenship Education.

valmistan? Millised töömeetodid mulle kõige paremini sobivad ja milliseid sooviksin esimest korda proovida, sest ma usun, et need sobivad rühmale, kellega ma töötan?

- Mida ma tean selle rühma omavahelistest suhetest? Milline on nende rändekogemus? Kas rühmal on olnud vestlusi väärtustega seotud või sotsiaalse lõhestumise teemadel? Millised on minu õpilaste teadmised rände kohta? Millised rändega seotud küsimused on nende jaoks kõige huvitavamad?
- Millised on praegused rändesuundumused Euroopas ja mujal maailmas? Kuidas suhtuvad sellesse küsimusse kohalikud inimesed või lapsevanemad?

Pidage meeles, et vaimne ettevalmistus on sama tähtis kui sisuline. Teie suhtumine nendesse küsimustesse määrab, kui usaldusväärseks te õpilaste silmis näete. ⁽²⁾

3. Looge avameelne õhkkond, kus saavad kõlada erisugused arvamused

Paluge õpilastel ise välja pakkuda reeglid, mis aitaksid neil keerulistel, vastuolulistel ja emotsionaalsetel teemadel rääkida. Need reeglid toetavad õpilasi ka siis, kui teemaks on rändajate ja pagulaste olukord riigis, Euroopas ja maailmas. On tähtis, et rühm need kokkulepped omaks võtaks ning et neid kogu vestluse jooksul järgitaks. Reeglid aitavad luua mugavat ja turvalist õhkkonda.

Paluge õpilastel koostada kokkulepe, mis teeks arutlemise ja klassikaaslaste mõistmise lihtsamaks. Soovitage neil kõigepealt mõelda, milline käitumine neid endid rääkides mugavalt tundma paneks, ja alles siis liikuge edasi põhimõtete kirjapanemise juurde. Paluge neil teha nii, et igaüks saaks sõna, ning julgustage neid reegleid kirja panema positiivses võtmes. Näiteks selle asemel et öelda „Me ei sega teistele vahele“, võib öelda „Me kuulame üksteist ära“.

Isegi kui meil on erisugused vaated ja me ei ole üksteise öelduga nõus, tuleks üksteisesse suhtuda austusega. Et teisi väärtustada ja austada, ei pea kõiges samal nõul olema. Üksteise arvamuse austamiseks on hea luua kindlad reeglid, mida kõik õpilased rände- ja pagulasteemat käsitlevates tundides järgivad.

Reeglid, mida õpilased rände- ja pagulasteemat käsitlevates tundides tihti nimetavad:

- Isegi kui meil on erisugused vaated ja me ei ole üksteise öelduga nõus, suhtume üksteisesse austusega.
- Me vaatame selle inimese poole, kes räägib.
- Me kuulame üksteist.
- Me tagame, et igaüks saaks sama kaua rääkida.
- Kui me oma klassikaaslasega ei nõustu, püüame tema vaatenurka mõista, aga ei tee selle kohta märkusi.

4. Olge õpilaste ja nende emotsioonide suhtes tähelepanelik

Kui hakata rääkima rändest ja pagulaste kogemustest, tasub tähele panna emotsioone, mida see endaga kaasa toob. Isegi kui lapsed või noored ei saa päris täpselt aru, mis Euroopa Liitu viivatel rändeteedel toimub või miks aina rohkemates riikides piirile müür ehitatakse, et inimesed ei saaks seda ületades sõdade ja poliitilise surve eest turvalist varjupaika leida, ei tähenda see, et nad rännet kogunud ei ole. Tavaliselt ei pea õpilased rändajateks näiteks oma pereliikmeid või kaasmaalasi, kes töö või hariduse tõttu ajutiselt rändavad. Rändekogemuse ajalugu on kogu Euroopas väga pikk, aga majanduslik, hariduslik ja poliitiline ränne kipuvad rändest rääkides ununema.

Emotsioonid annavad meile teada, mida me toimuvaga seoses tunneme. Kui olete oma õpilaste emotsioonide suhtes tähelepanelik, võite teada saada, mis on nende jaoks meeldiv, ebameeldiv, mis neid hirmutab või häirib. Omaenda emotsioonide teadvustamine aitab aga õpilastel aru saada, mis on nende jaoks tähtis, ja pingutada selle nimel, et maailma paremaks muuta. ⁽³⁾

Tugevat emotsionaalset reaktsiooni tekitavate teemadega töötades on hea esimese asjana paluda õpilastel ära tunda ja nimetada kõik emotsioonid, mida nad vestluse jooksul tunnevad.

Õpilastega nende rändeteemaga seotud tunnetest rääkides võite küsida järgmisi küsimusi:

- Mis juhtus? Mis olukord säärase reaktsiooni põhjustas?
- Millised mõtted võivad su sõnade taga tegelikult peituda? (Mida kõneleja ise endast arvab?)
- Mida ta arvab maailmast ja teistest inimestest, mida ta arvab sinust?)

² Zielińska, H., Leszko, M. (2021). „Razem o migracjach. Karty do analizy wydarzeń i procesów społecznych. Przewodnik dla nauczycielek i nauczycieli oraz ćwiczenia dla młodzieży”. Center for Citizenship Education.

- Millised tunded sellega seonduvad?
- Millised täitmata vajadused võivad nende tunnete taga olla?
- Mida saaks teha, et neid vajadusi rahuldada? Kes saaks selle juures aidata?

Rändeteemalist arutelu ette valmistades on hea meeles pidada järgmist:

- Kui mõni teema lõhestab ühiskonda ja tekitab tugevaid emotsioone, planeerige selle üle arutlemiseks rohkem aega.
- Tunnete tundmine on loomulik. Ei ole olemas valesid tundeid. Igaüks tajub ja tunneb erinevalt.
- Igaühel on õigus oma tunnetele.
- Inimeste otsuste taga on erinevad väärtushinnangud. Mõned seavad esikohale tervise ja elu kaitsmise, teiste jaoks on kõige tähtsam aga riigipiiride ja inimõiguste eest seismine.
- Mõelge igast rändeteemalisest arutelust kui võimalusest näidata õpilastele nii nende vaadete ja vaatenurkade vahelisi erinevusi kui ka seda, mida on neil ühist. Tähtis on ka see, et õpetaja kui vestluse suunaja või juht oleks teadlik omaenda emotsioonidest.

5. Toetage õpilaste iseseisvat kriitilist mõtlemist ja teabeallikate kontrollimist

Ilma õpilaste ja õpetajate kriitilise mõtlemise oskusega ei saa olla tõhusat rändeteemalist õpet. Kuidas siis õpilastele teadmisi edasi anda, aga samas õpetada neid iseseisvalt õppima, kahtlema, kontrollima ja tõde otsima?

Arendage noorte oskust küsida kõige kohta, mida nad näevad, kuulevad, mõtlevad, tunnevad, ütlevad ja teevad. Kasutage mõtlemist ergutavaid küsimusi ja pidage arutelusid tänapäevase rände üle, näiteks „Selgita palun, miks sa nii arvad? Mis on selle sinu arvamuseks muutnud? Kes mõjutab seda, kuidas sa mõtled?“

Ränne on keerukas protsess paljude põhjuste ja veel rohkemate tagajärgedega. Tehke kindlaks, et teie õpilased omandaksid oskuse teavet otsida, selle konteksti järele uurida ja kogu ümbritsevat maailma kriitiliselt analüüsida. Näiteks võite üheskoos analüüsida valitud pagulasteemalisi meeme või pressimaterjale ning keskenduda seejuures teabe tõlevastavusele ja viisile, kuidas põhisõnumeid on edasi antud.

Informatsiooni analüüsimisel aitavad teid viis lihtsat küsimust:

- Kes on selle teabekillu autor ja mis on selle eesmärk?
- Milliseid meetodeid on kasutatud, et vastuvõtja tähelepanu köita?
- Milliseid eluviise, väärtusi ja vaatenurki siin esitatakse?
- Kuidas erinevad inimesed seda tõlgendada võivad?
- Mis on välja ütlemata jäetud?

6. Juhtige tähelepanu üldistustele ja stereotüüpidele

Kas teie õpilased on kunagi öelnud või kuulnud, et „mehed on halvad rööprähklejad“, „noored on vastutustundetud ega mõtle tulevikule“, „naistel ei ole suunataju“, „moslemid ei austa naisi“ või „pagulased on agressiivsed“? Sellistes olukordades tuleb meeles pidada, et need väited ei ole tõesed ja need käsitlevad kogu kõnealust inimrühma homogeensena, nagu inimestevahelisi erinevusi poleks olemas. Sellised väited viivad meid valele teele, sest kasutavad üldistusi ega arvesta sotsiaalse mitmekesisusega.

Üldistused toovad aga tavaliselt endaga kaasa stereotüüpide kasutamise. See on põhjus, miks on hea õpetada õpilastele täpset eneseväljendust ning teha nad igapäevaelus kasutatavate stigmade ja stereotüüpide suhtes tundlikuks.

Rändeteema on alati asjakohane ja põnev. Sellest on häid näiteid igas Euroopa riigis. Kui rände kohta rohkem teada saada, kahaneb risk langeda populistlike poliitiliste operatsioonide ohvriks.

**Anu-Liis Lauk,
gümnaasiumiõpetaja,
Saku, Eesti**

³ Paul Ekman describes seven emotions (enjoyment, surprise, anger, contempt, sadness, fear, disgust) that people usually experience. For more details have a look Ekman, P. Universal Emotions. What are emotions? www.paulekman.com/universal-emotions/

Õeldakse, et me elame faktijärgsel ajastul. Kõike juhivad emotsioonid, aga faktid ja andmed ei huvita enam kedagi. Sellest hoolimata on mul laiemast kontekstist, faktidest ja andmetest palju tuge, kuigi tunnistan, et emotsioonid on oluline osa sellest, kuidas ma maailmaga suhestun. Meie ideed rändest kipuvad olema mõõdetavast reaalsusest väga erinevad, sest emotsioonid mõjutavad neid nii tugevalt. On hämmastav, kuidas me faktidest mööda suudame vaadata, ja ma olen vihane, et meediapildil on avalikule arvamusele neil teemadel nii suur mõju.

**Tereza Freidingerová,
ülikooli õppejõud,
Praha, Tšehhi**

Siin on mõned nõuanded, kuidas õpilasi iseenda ja teiste õeldu suhtes tundlikumaks muuta:

- **Püüdke vähendada üldistusi.** Lauseid nagu „kõik pagulased on ...“ või „kõik teavad, et moslemid ...“ saab ümber sõnastada niimoodi, et need kõlaksid nagu isiklikud arvamused või uskumused, mida need tegelikult ju ongi. Selgitage, mida üldistamine endaga kaasa võib tuua. Võite kasutada lauseid nagu „Anja/Klaus, ma kuulen su arvamust / Ma saan aru, mis su seisukoht on, aga ma kardan, et kui sellest nii üldiselt rääkida, siis on keeruline rääkida järgmisest teemast, milleks on ...“, „Me ei saa sinu arvamust teiste vestluses osalejate kogemusele toetudes ümber lükata“. Julgustage õpilasi viitama omaenda kogemustele, kasutades küsimusi, nagu „Mark, mis sinu kogemuses paneb sind nii viisi arvama? Kas sa suudad meenutada vähemalt üht kogemust, mis sellele arvamusele vastu räägib? Milline see on? Jaga seda meiega“.
- **Ärge noomige õpilasi stereotüüpide kasutamise pärast, vaid märkige, et nad on kasutanud kognitiivset mustrit.** Stereotüübid on kahjulikud, aga teevad ka meie maailma tajumise kergemaks. Tänu sellele mustrile suudame toime tulla keerulise informatsiooni rohkusega. Tõsiasi, et keegi stereotüüpe kasutab, ei tähenda, et nad oleksid pahatahtlikud, sest sageli tehakse seda ebateadlikult. Tähtis on õpilastele rõhutada, et rände- ja pagulaskogemus on keeruline nähtus,

mis ei vasta ühele kindlale stereotüübile.

- **Kui olete üldistused viinud isiklike arvamuste ja kogemuste tasandile, julgustage ka teisi sellest teemast rääkima, küsige teiste vaatenurkade kohta.** Võite küsida järgmisi küsimusi: „Kuulsime selliseid arvamusi, aga mida teised arvavad?“, „Kuidas võiks sellest veel mõelda?“, „Kuidas teie rändaja asemel käituksite?“.
- **Ergutage õpilasi kriitiliselt mõtlema.** Paluge neil mõelda nende teabekildude ja arvamuste peale, millele nad viitavad. See aitab neil õppida oma infoallikate suhtes kriitiline olema. Küsige õpilastelt, kust nad selle kasutatud teabe saanud on. Kas see allikas on usaldusväärne? Kuidas saaksid õpilased siin artiklis esitatud fakte kontrollida? Juhendage neid erapooletute ja faktipõhiste rändeteabe allikate leidmisel ja kasutamisel.

Rohkem infot leiate **korduma kippuvate küsimuste 8. küsimusest.**

7. Kasutage globaalsetest rändeprotsessidest rääkides isiklike lugusid

Erisuguste globaalsete probleemide ja nendevaheliste sõltuvussuhete näitamiseks võite koolitunnis või rändeteemalises vestluses kasutada loo jutustamise meetodit. See meetod on väga kasulik statistiliste andmete selgitamiseks või statistika kõrvale isiklike lugude pakkumiseks. Numbrite taga on alati mõni isiklik lugu.

Rohkem infot leiate peatükis „**Rändeteema käsitlemise meetodid ja viisid**“.

Sellel meetodil on veel eeliseid: lood tekitavad tundeid, need liigutavad meid ja annavad abstraktsetele nähtustele näo. See teeb õppimise sügavamaks ja tõhusamaks ning võimaldab rändeteema käsitlemisel mõelda ka isiklike kogemuste peale.

- Enne kui valite välja materjali, kus keegi oma rändekogemusest räägib (näiteks film, intervjuu või Instagrami postitus), **mõelge, millised on teie jaoks tähtsaimad väärtused** ja kuidas te neid mõistate, ning alles seejärel otsustage, milliseid neist sooviksite noortele edasi anda. Selleks võib olla austus (kui selgitate, et igaüks peaks

saama kasutada oma õigusi, kuni see ei kahjusta teisi), avatus (kui näitate erinevaid uskumuste ja väärtuste süsteeme, mis toovad endaga kaasa erinevad teod ja käitumisharjumused) või empaatia (kui räägite sellest, kuidas kliimamuutuse tagajärjel peavad inimesed kõikjal maailmas elukohta vahetama).

- **Looge loo jutustajaga side**, otsides selle jaoks ka kõige väiksemaid sarnasusi rändaja ja teie õpilaste endi lugude vahel. See võimaldab jutustajaga osaliselt samastuda. Võib-olla meeldib talle jalgpalli mängida nagu teie õpilastelegi või armastavad nad sama seriaali. Jutustaja ja kuulajate vahelise sideme loomiseks piisab ka pisiasjadest.
- **Õpetage neid lugusid hoolikalt kuulama ja küsimusi esitama**. Kui rääkida noortega keerulistest teemadest, nagu ränne, muutuvad väga olulisteks omadusteks tundlikkus, kuulamisoskus ja võime küsimusi esitada. Avatud küsimused võimaldavad jõuda lihtsasti sügavamate järeldusteni. Intervjuu võtab küsijalt aega ja nõuab tema täit tähelepanu. Head ajakirjanikud teavad seda, nii et nende intervjuude läbi viimise tehnikaid tasub kindlasti kasutada.
- Näidake, et rändajate ja kodanikuaktivistide väikesed lood moodustavad kokku suured lood globaalsetest protsessidest. Näidake, kuidas on eri riikidest pärit inimeste, sealhulgas põhja- ja lõunamaade inimeste lood omavahel seotud; aidake õpilastel mõistekaardi joonistamise abil analüüsida seoseid kliimasoojenemise ja keskkonnarände vahel, nende seotust vaesuse ja põhivajadustega, nagu ligipääs puhtale veele.

Rollimängus saab õpilane võtta pagulase positsiooni. Nii tekib kodudest lahkuma pidanud inimeste vastu rohkem empaatiat. Pärast tundi ütlesid õpilased, et nad kujutavad nüüd paremini ette, mida pagulased oma teekonnal tunda võivad.

**Liina Kitt,
gümnaasiumiõpetaja,
Tallinn, Eesti**

arstiabile, haridusele ja liikumisele, või rände rolli inimestevahelise ebavõrdsuse vähendamisel. Aidake õpilastel teadvustada statistika taga peituvaid isiklikke lugusid. Näidake nende aktivistide ja organisatsioonijuhtide profile, kes tegelevad sisserändajate loimimisega vastuvõtvasse kogukonda. Need lood võivad noori tegutsema innustada ⁽⁴⁾.

8. Hoolitsege klassis olevate rändetaustaga õpilaste eest

Pidage meeles, et rändetaust ei ole alati silmaga nähtav ja kergesti äratuntav.

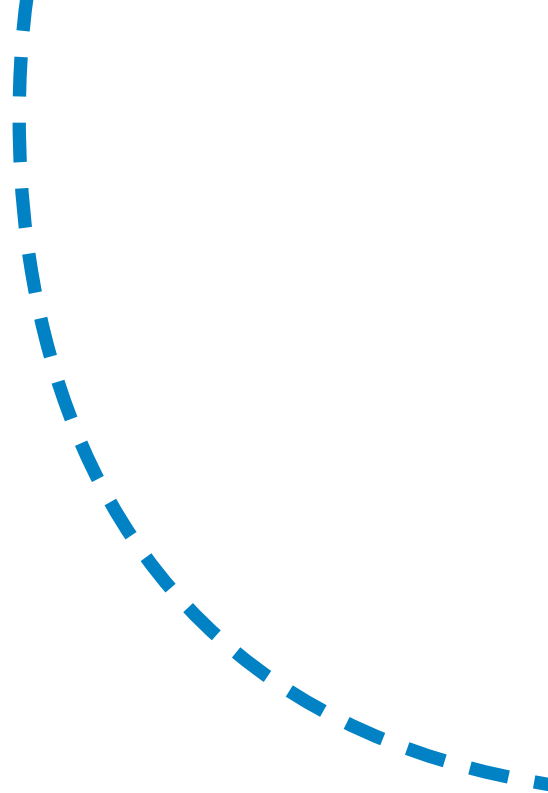
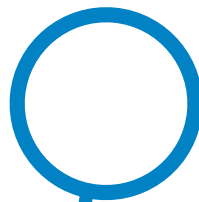
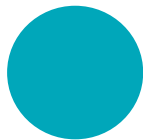
Rohkem infot leiate osas „Mida silmas pidada, kui klassis on rändetaustaga õpilasi?“.

Laske igaühel rääkida oma kogemusest ja sellest, kuidas nad rändeküsimusi näevad. Väga tähtis on küsida just isikliku kogemuse ja võimalike alternatiivsete arvamuste kohta, mis õpilastel vestlus- või tunniteemadel olla võivad.

Noortel võivad olla käsitletavatest nähtustest ka erinevad arusaamad, mille on loonud nende senine elukogemus, identiteet ja taust. Need mõjutavad ka seda, kuidas nad iseenda rändekogemust näevad. Olge nende lugude suhtes peenetundeline, sest need võivad olla traumaatilised, hellad ja teiste õpilaste jaoks raskesti mõistetavad. Juhtige pidevalt tähelepanu toetavale ja õppimist soodustavale õhkkonnale ning paluge õpilastel mitte viidata rändetaustaga inimestele kui „neile“. Rändetaustaga õpilased on meie seas ja me oleme kõik selle kogukonna osa, seda nii kohalikul, piirkondlikul kui ka üleilmsel tasandil.

Pidage meeles, et parem on näidata õpilastevahelisi sarnasusi, mitte juhtida tähelepanu erinevustele. Sarnasusi võib lihtsasti leida, kui küsida plaanide, unistuste, hobide ja vaba aja kohta.

⁴ Zielińska, H. (2020). „Storytelling. Jak oddać głos migrantom i migrantkom z sąsiedztwa. Przewodnik dla młodzieży”. Center for Citizenship Education.

Kompetentsimudel

Miks kompetentsimudelit vaja on?

Kompetentsimudelis kirjeldatakse peamisi pädevusi, mille noored omandama peaksid, et ühiskonnas ja riigis toimivas kaasa lüüa ning teistega suhelda. Selle eesmärk on aidata noortel mõista rändeteemat nii kohalikul, riiklikul kui ka piirkondlikul tasandil ning lõimida ja kaasata vähemate võimalustega, sealhulgas rände- ja pagulastaustaga inimesi. Nende pädevuste selge määratlus aitab kaasa ka noorte omavahelisele suhtlusele ning võimaldab neil õppida kultuuridevahelise kommunikatsiooni, mittediskrimineerimise ja kaasava hariduse kohta nii koolis kui ka väljaspool.

Soovitame kompetentsimudelit kasutada õppetegevuste kavandamisel, sealhulgas selliste tegevuste puhul, mis käsitlevad rändeküsimusi ja seega ka üleilmselt vastastikust sõltuvust. See on õpetajatele abiks noorte omandatud ja sõnastatud teadmiste, oskuste, väärtuste ja hoiakute hindamisel nii koolis kui ka väljaspool.

Kuidas seda kasutada?

Kompetentsimudelis on esitatud mõned pädevused, mille õpetajad võivad noortega tehtavates rändeteemalistes õppetegevustes eesmärgiks võtta. Igas pädevuskogumis on teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud, mida noored väljendavad. Sageli need kattuvad. Kompetentsimudeli eesmärk on õpetajate vaadet sellele keerukale probleemile avardada. Soovitame neid pädevusi käsiraamatus kirjeldatud meetodeid ja käsitusviise kasutades meeles pidada. Mudelist võib juhinduda ka rändeteemaliste õppetegevuste kavandamisel.

Mida me pädevuse all mõistame⁵?

Pädevus on teadmiste, oskuste, hoiakute ja väärtuste kombinatsioon, mida noored formaalsete, informaalsete ja mitteformaalsete õppetegevuste käigus arendavad. Siin esitatu ei ole pädevuste täielik nimekiri, kuigi seda võib kasutada keerukaid teemasid käsitlevate, eriti rändeteemat puudutavate õppetegevuste kavandamiseks.

Teadmised. Informatsioon rändeprotsesside ning neid riigis, piirkonnas ja maailmas mõjutavate põhitegurite kohta ning teadlikkus nendest.

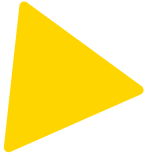
Oskused. Võime rändeprotsessidega seotud teadmiste ja käitumismustritega ümber käia. Võime hoida suhteid erineva tausta, sealhulgas rändetaustaga inimestega.

Väärtused ja hoiakud. Rände ja rändetaustaga inimeste kohta käivad uskumused ja üldine arusaam, mille noored on omandanud õiglase, võrdse ja avatud suhtumisega. Nii väärtused kui ka hoiakud on ülekantavad erinevatele olukordadele, sealhulgas rändega seonduvatele.

Meediakirjaoskuse ja kriitilise mõtlemise töötoad panevad õpilasi nägema rändeteemalisi sõnumeid meedias kriitilise pilguga. Kui vaadata maailma lahtiste silmadega, hakkame nägema selle keerukust ja saame aru, et igal üksikul inimesel on seal oma roll.

**Anne Kraubner,
gümnaasiumiõpetaja
Tamsalu, Eesti**

⁵ 1 Rohkemate näidete jaoks vt Competences for Democratic Culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies (Council of Europe, 2016), Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL) and Global Citizenship Education. Topics and Learning (UNESCO, 2015).

Rändeteemat kujutatakse tihti kurjuse kehastusena – seda nii meedias, ühiskonnas kui ka tavavestlustes. Sellest on saanud hirmutusvahend. Õpilaste, aga ka täiskasvanutega rändeteemast rääkimine on ümbritseva maailma tundmaõppimisel alles esimene samm. Rände kasuteguriteks on muu hulgas teiste kultuuridega kohtumine ja eelarvamuste kummutamine. Ja muuseas, just tänu rändele oleme siin ka meie – nii eurooplased, slaavlased kui ka inimsugu tervikuna.

**Lukáš Vícen,
gümnaasiumiõpetaja,
Bratislava, Slovakkia**

Kriitiline mõtlemine ja infokirjaoskus

Noored saavad aru, kuidas rändeteemalist informatsiooni ja meediasisu luuakse ning kuidas seda vastu võetakse

Noored märkavad rändeküsimuste kajastuses erilaadseid, tasakaalustatud ja üksikasjalikke lugusid

Noored on teadlikud rände kui nähtuse keerukusest ja mitmetahulisusest

Noored analüüsivad infot faktide põhjal ja kasutavad erinevaid infoallikaid nii uuest kui ka traditsioonilisest meediast

Noored kasutavad rändeküsimustele eri vaatenurkade ja argumentide pakkumiseks tõendus-põhist teavet/lugusid

Noored püstitavad rände põhjuste ja tagajärgede kohta hüpoteese ja kontrollivad neid

Eetiline vastutus

Noored on teadlikud rändeküsimuste eetilistest külgedest

Noored analüüsivad rändajate ja teiste sotsiaalsete rühmade suhtes tehtud poliitiliste, sotsiaalsete ja majanduslike tegude eetilisi tagajärgi

Noored käituvad teistsuguse sotsiaalse ja kultuuritaustaga inimeste suhtes eetiliselt vastutustundlikult

Noored on informeeritud rändega seotud eetiliselt vastutustundlikest algatustest ja tegudest

Noored tunnevad, kaitsevad ja edendavad inimõigusi, sealhulgas rändajate ja pagulaste õigusi

Noored otsivad teavet, tegutsevad ja teevad teistega koostööd, et kavandada, korraldada ja hinnata rändajate ja pagulaste õigusi kaitsvaid tegevusi

Young people participate in civic initiatives and political migration-related processes (for example, on a local level)

Noored mõistavad õigusriigi põhimõtteid ja inimõigusi rände kontekstis nii kohalikul, riiklikul kui ka üleilmsel tasandil

Noored mõistavad demokraatia ja kodakondsuse mõisteid, eriti rahvusvahelistes dokumentides (inimõiguste ülddeklaratsioon jne)

Noored tunnevad ära rändega seotud kodanike kaasamise ja kodaniku-vastutuse vorme

Kodaniku-pädevus

Austus
Empaatia
Ausameelsus
Vastutus
Solidaarsus
Avatus

Sotsiaalne seotus ja mitmekesisuse hindamine

Noored on tuttavad erilaadsete, tasakaalustatud ja üksikasjalike lugudega, mis kujutavad rändega seotud probleeme ja pakuvad rändajate endi vaatenurka

Noored osalevad dialoogis ja teevad koostööd mitmesuguse identiteedi ja kultuuritaustaga inimestega

Noored analüüsivad teistsuguse taustaga inimeste diskrimineerimise vorme ja astuvad diskrimineerimisele vastu

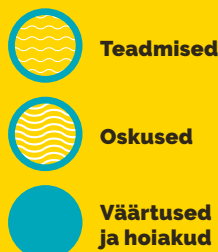
Noored lahendavad konflikte ja teevad teistega konstruktiivset koostööd, olenemata nende identiteedist ja kultuuritaustast

Noored kasutavad ühise eesmärgi saavutamiseks erinevaid koostöövorme

Noored mõistavad koostöö tähtsust, selle kasutegureid ja probleeme

Noored mõistavad hoiakute ja väärtuste mitmekesisust nende jaoks võrastes sotsiaalsetes rühmades

Noored on teadlikud konfliktijuhtimisest ja konstruktiivse koostöö tähtsusest, olenemata teiste identiteedist ja kultuuritaustast

Väärtused ja hoiakud (kõigil pädevuskogumitel ühised)

Austus. Noored mõistavad, et inimestel on erinevaid vaateid ja maailmavaateid, millesse tuleb suhtuda austusega. Teise inimese arvamuse austamine ei pea tähendama sellega nõustumist.

Empaatia. Noored on võimelised teise inimese tunnetele ja tegudele kaasa tundma. Selle tulemusel mõistavad nad teise tundeid, motive ja püüdlusi, isegi kui need neid otsesõnu ei väljenda.

Ausameelsus. Noored arendavad ausameelsust sellega, et mõistavad omaenda identiteeti („Kes ma olen? Millisesse sotsiaalsesse rühma ma kuulun? Millised hoiakud ja väärtused on minu jaoks olulised?“) ning oskavad end vältendada väärikalt ja iseseisvalt teisi samal ajal austades.

Vastutus. Noored teavad oma tegude tagajärgi nii kohalikul kui ka üleilmsel skaalal. Samuti teavad nad, et neil on võime neid ümbritsevaid protsesse mõjutada ning anda seega oma panus õiglasema, rahulikuma ja jätkusuutlikuma maailma heaks.

Solidaarsus. Noored tunnevad end osana globaalsest kogukonnast ja reageerivad õigusrikkumistele mitte ainult oma kohalikus kogukonnas, vaid kogu maailmas. Nad seisavad nende eest, kelle õigusi rikutakse.

Avatus. Noored mõistavad, et inimestel on erinev religioon, kultuur, maailmavaated ja taust. Neil on erinevad väärtused ja hoiakud, mis nende tegusid ja käitumist mõjutavad. Nad on valmis selles kontekstis kriitiliselt mõtlema ning samal ajal oma arvamusi ja mõtteid ilma neid teistele peale surumata väljendama.

Rändeteema käsitlemise meetodid ja viisid

Õppeaineteülene lähenemine

Mondo

Õppeaineteülene lähenemine rändeteema käsitlemisele

Õppeaineteülene õpetamine on meetod, kus ühes tunnis käsitletakse teemat mitme õppeaine kaudu. Nii õpivad õpilased teemat paremini mõistma ning klassiruumis omandatud oskusi ja teadmisi päris maailmaga seostama. Eriti tähtis on see siis, kui käsitletakse olulisi ja vastakaid teemasid nagu ränne.

Rändeteemast huvitatud õpetajad tunnevad end tihtipeale selle üle õpilastega arutledes üksijäetuna. Kui rääkida rändest vaid ühe õppeaine raames, võib õpilastel olla keeruline õpitut päriselu olukordadega seostada. Tunni sisu kipub olema rohkem teoreetiline kui praktiline ja see vähendab õpilaste õpimotivatsiooni.

Maailmakool.ee portaalis pakume tunnikavasid eri õppeainete õpetajatele, et nad saaksid selle tähtsa küsimuse käsitlemisel kolleegidega koostööd teha. Rändest ei pea rääkima mitte ainult geograafia ja ühiskonnaõpetuse raames, kus see tavaliselt juba õppekavas sisaldub, vaid seda saab käsitleda ka paljudes teistes tundides. Kuna ränne on oluline osa inimkogemusest, peaks seda käsitlema ka humanitaarainete, loodusteaduste ja matemaatikatundides. Kui õpilased puutuvad sellega kokku rohkem kui ühes valdkonnas, teeb see teema sidumise klassiruumivälise maailmaga lihtsamaks ning ärgitab tõmbama seoseid omaenda elu ja ümbrusega.

Õppeaineteülase õpetamise puhul saab eristada kolme õpetajatevahelise koostöö etappi.

- **Ühel joonel.** Mitut ainet õpetav õpetaja käsitleb oma tundides samal ajal sarnast teemat ja aitab õpilastel sisu vahel seoseid luua. Näiteks ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetaja võib kõigepealt käsitleda ajalootunnis mõnd ajalooliselt olulist rändesündmust ning seejärel rääkida ühiskonnaõpetuse tunnis rände üldistest põhjustest ja tagajärgedest.

- **Ühine.** Õpetajad otsustavad töötada koos ja aidata üksteisel teemat igast küljest käsitleda ning teevad seda kas eraldi või ühiselt. Näiteks võivad geograafia- ja matemaatikaõpetaja otsustada käsitleda samal ajal rännet ja statistikat. Kui geograafiaõpetajal on vaja rääkida rändeandmetest, saab matemaatikaõpetaja aidata õpilastel mõista statistikatermineid, õpetada lugema ja looma graafikuid jms.
- **Kontseptuaalne.** Õpetajad loovad projektipõhise õppeaineteülase temaatilise õppeüksuse, mis aitab luua kontseptuaalseid seoseid. Selleks peavad õpetajatel olema põhjalikud teadmised kõigist projektis osalevatest õppeainetest. Ühe õpetaja jaoks võib mitme eriala süvitsi tundmine keeruliseks osutuda, mistõttu on mõistlik jõud ühendada ja koos õpetada. Näiteks võivad õpetajad rändeteemasid ühiselt käsitledes näidata, kuidas on ränne mõjutanud ajaloo, kirjanduse, kunsti, muusika ja teaduse kulgu.

Mõned praktilised näpunäited rändeteemaliste seoste loomiseks:

- Peaasi on koostöö: otsige üles kolleegid, kes oleksid samuti rändeteema käsitlemisest huvitatud, ja selgitage koos välja, kuidas ränne teie ainetega seostub.
- Kasutage ka keeleõpet. Keeletundides on käsitletavate teemade valik tihti väga paindlik.
- Ärge unustage loovust. Kujutav kunst, muusika, tants, teater, kirjandus jms aitavad õpilastel rändajate kogemusi paremini mõista ning ka omaenda mõtteid, ideid ja tundeid väljendada.
- Võib juhtuda, et eri ainete õppeplaanid on keeruline rändeteema käsitlemiseks kooskõlastada. Sel juhul võib olla lihtsam korraldada koolis rändeteemaline õppepäev või -nädal.
- Õpilased võivad oma projekte ellu viia ka väljaspool tunde. Nad võivad luua kunsti-, muusika- või videoteoseid, kujundada infograafikuid või korraldada vestlusõhtuid, väitlusi, taskuhäälingu salvestusi vms.

Mida rohkem seoseid aju loob, seda paremini see õpib. Õppeaineteülase õpetamine aitab õpilastel näha valdkondadevahelisi seoseid ning annab õpitud teadmiste ja oskuste suurema tähenduse, nii et ka õpikogemus muutub sügavamaks. Et

näidata õpilastele rände tähtsust ja kujundada nende hoiakud mõistvaks, teaduspõhiseks ja selgelt argumenteerituks, tuleb näidata, kui suur roll on rändeteemal kõikides eluvaldkondades. Õppeaineteüleste seoste loomine on selleks üks võimalus.

Loo jutustamine ja kõnelejatunnid

Kodanikuhariduse keskus

Teoreetiliselt õpilastega rände üle arutledes juhtub tihti, et rände valdkond mu õpilaste jaoks liiga abstraktne. Kuulen õpilasi andmas lihtsustatud hinnanguid rändajatele. Elulised inimeste lood on kindel viis aidata õpilastel rändeküsimusi sügavamalt mõista.

**Hana Vacková,
gümnaasiumiõpetaja,
Olomouc – Hejčín, Tšehhi**

Loo jutustamine koolides

Loo jutustamist saab õppetöös kasutada selleks, et tõsta esile rännet kogenud inimesi ning täiendada kvantitatiivseid rändeandmeid (statistika jms) isiklikust kogemusest tõukuva vaatenurgaga. Sellel käsitusviisil on palju kasutegureid, aga peamiselt tekitavad lood tundeid, liigutavad meid ja annavad abstraktsetele nähtustele näo. See kõik muudab aga õppimise tõhusamaks ja sügavamaks. Loo jutustamine arendab ka sotsiaalseid oskusi, nagu kuulamine, empaatia, avatus positiivsetele kultuuridevahelistele sidemetele ja konstruktiivse dialoogi pidamine. Teisest küljest arendab loo jutustamine ka kriitilise mõtlemise oskusi, nagu keerukate ideede analüüs, inimestevahelise seotuse ja sõltuvuse mõistmine ning teadmine, et meil on võimalik midagi muuta ja maailm kõigi inimeste jaoks paremaks kohaks teha.

Lood võivad olla väljamõeldud, isiklikud või vaatluspõhised, samuti võivad need kujutada nii praegusi kui ka ajaloolisi sündmusi. Julgustame õpetajaid ja koolitajaid kasutama tänapäevaseid

tõsielulisi lugusid, nii et need täiendaksid seda, mida räägitakse meedias, õpikutes ja poliitikas. Viimastel puudub isikustatud vaatenurk – nende rände- ja pagulastaustaga inimeste näod, nimed ja hää, kelle kogemuse teadvustamine ja kaasamine on rahumeelse ühiskonna alustalaks.

Kui arvestada tänapäevase rände erijooni ja rändajate kohalolu meie kogukondades, on rändajate hääli võrdlemisi lihtne leida ja õppekavasse kaasata. Loo jutustamine võib olla ka hea võimalus tutvustada rände- või pagulastaustaga õpilasi klassile ning aidata neil teiste õpilastega lähemaid sidemeid luua.

Samas peame olema teadlikud ka loo jutustamise strateegia kasutamise riskidest ning toetuma vaid usaldusväärsetele allikatele. Näiteks need *Migration Mattersi lühifilmid* näitavad eri (mittestereotüüpseid) vaatenurki ja küsivad isiklike küsimusi ilma lisaeeldusi tegemata. See muudab filmis tutvustatud inimestega samastumise lihtsaks ja laseb paista nende isiklikul vaatenurgal (vastukaaluks poliitiliselt motiveeritud diskursusele, mis püüab vastata avalikule arvamusele).

Kõnelejatund

Üks spetsiifiline meetod, kuidas loo jutustamist koolis kasutada, on kõnelejatund. Õpilased kohtuvad rändetaustaga inimesega ja kuulavad tema ainukordset lugu. Õpilaste ja rändetaustaga inimese vahelise suhtluse lihtsustamiseks võib küll kasutada mitmesuguseid tehnikaid, näiteks intervjuueerimist, aga kõnelejatunni peaeesmärk on tasakaalustatud

Sundrände teemas rollimängu meetodi kasutamine suurendas õpilaste empaatiat. Nagu ütles üks õpilane: „Sageli ei mõtle me kõigi nende rändelugude taga peituvatele üksikutele inimestele. Uudistes näeme pagulasi ainult läbi arvude ja statistika, aga ränne toob kaasa ka väga palju raskusi ja isiklikku traumat. Inimeste lugude lugemine ja nende teadvustamine aitab näha suuremat pilti.“

**Sinile Org,
gümnaasiumiõpetaja,
Saue, Eesti**

kohtumine, kus on ruumi nii õpilaste uudishimule kui ka külalisele, kellel on võimalus oma lugu kuuldavaks teha.

Kuidas kõnelejatundi korraldada?

Tasakaalu saavutamiseks on kasulik ja hariv juba varem nii õpilasi kui ka külalist ette valmistada, et kõik tunneksid end selle kohtumise kaasautoritena. Kui olete hea kõneleja leidnud, küsige temalt, mida ta õpilastega jagada tahab ja kas on midagi, mis võiks kohtumisest kindlasti meelde jääda. Samal ajal arutage õpilastega, mida nad kõnelejalt teada tahaksid, ja aidake neil kohtumisel esile kerkivate teemade kohta ettevalmistusi teha (näiteks uurida külalise kodumaa kaarti, lugeda majandusliku tausta kohta, mis võib rände põhjustega seotud olla, vaadata filmi rände peamistest põhjustest). Selles ettevalmistusjärgus võib olla hea arutada õpilastega järgmisi teemasid:

- Paluge õpilastel mõelda, mis neil rändega seostub.
- Paluge neil mõelda omaenda identiteedi ja selle tähenduse peale. Mitme elemendi kaudu nad ennast identifitseerivad?
- Julgustage neid juba ette mõtlema, mis küsimusi nad tahaksid külaliselt küsida. Paluge neil nendele küsimustele ka ise vastata. Küsimused ja vastused võib üles kirjutada, et neid saaks kokkuvõtteid tehes kasutada..

Kohtumine võib olla nii vabas vormis vestlus, esitus kui ka töötuba, kus kõik saavad midagi koos teha ning samal ajal rändekogemusest rääkida. Te võite kutsuda ühe või mitu külalist, aga pidage silmas, et kõigi osalejate lugude jaoks oleks piisavalt aega ja ruumi. Valmistage kohtumise kava varem ette ja kindlasti järgige seda. Nii on kindel, et jõuate kõlada lasta nii külaliste lugudel kui ka õpilaste häätel.

Ärge unustage ka protsess kokku võtta ja seda hinnata. Täna kõnelejat ja paluge kõigil jagada kohtumisega seotud tundeid, arutage, millega õpilased rahul on ja mis vajaks parandamist, kui kohtumist tulevikus korrata. Jätke aega ka selleks, et õpilased saaksid kohtumise kogemusest rääkida. Siin võivad kasuks tulla ettevalmistusjärgus kokku kogutud küsimused, aga võite pärast kohtumist kokkuvõtteid tehes küsida õpilastelt ka järgmisi küsimusi:

- Mis sulle enim muljet avaldas ja miks?
- Mis üllatas / ei üllatanud?
- Mida sa rände kohta veel teada tahaksid? Mida sa enda hinnangul veel teadma peaksid, et rännet nii kohalikust kui ka üleilmsest vaatenurgast paremini mõista?

- Kas sinu ja külalise kogemuse vahel oli sarnasusi? Millised need olid?

• Kas sul on rändekogemusi? Kui saad, räägi sellest.. Tagage, et kõik osalejad saaksid võimaluse rääkida ja kohtumise enda jaoks kokku võtta. Ärge unustage ka ennast – ränne võib olla keeruline teema ja tekitada mõnikord vastuolusid. Pidage silmas, et tunneksite end sellest rääkides mugavalt, ja lubage endal tunda sellest teemast tulenevaid tundeid.

Loo jutustamise ja kõnelejatunni kasutegurid:

- Isiklikud lood vallandavad tundeid, mis on õppimisel ja meeldejätmisel asendamatud, ning tugevdavad ka klassisiseseid sidemeid.
- Loo keskmis olev inimene või külaliskõneleja võib olla üks võhestest rändetaustaga inimestest, keda teie õpilased üldse kohtavad ja kellega rändeteemadest räägivad. See võib olla oluliseks vastukaaluks sellele, mida õpilased näevad meedias, kus rändajatest küll räägitakse, aga kus neile endale harva sõna antakse. Selle küsimuse üle arutamine võib olla hea võimalus harjutada kriitilise mõtlemise oskusi.
- Isiklikud lood ja üksikisiku seisukohast antud kirjeldused tugevdavad empaatiat, avatust ja tundlikkust nii teiste inimeste suhtes kui ka nende sotsiaalsete, poliitiliste ja majanduslike ebaõigluste olukordade suhtes, millega nood lokaalselt ja globaalselt toime peavad tulema.
- Võimalus rände- ja pagulastaustaga noortel kohtuda ja vahetada mõtteid vastuvõtvides riikides sündinutega on oluline osa kaasamiskultuurist, mis on tarvilik tingimus võrdsete õiguste ja võimaluste tagamiseks kõigile, olenemata nende päritolust.
- Rändajate lugude fookusesse tõstmine ning kogemuste vahetamine rändekogukonna ja vastuvõtjariigi noorte vahel on ka hea võimalus koguda teavet kohaliku ja üleilmse tasandi otsustusprotsesside jaoks, mis käsitlevad rännet ning rändajate ja nende perekondade juriidilist olukorda. Loodetavasti toob see kaasa selleteemalise poliitika muutumise..

Nende meetoditega töötades tuleb tähelepanu pöörata järgmistele aspektidele:

- Isiklik vaatenurk – ühe loo kuulmine võib tekitada tahtmise koguda veel lugusid, vaatenurki ja hääli.
- Ka üksainus lugu isiklikust rändekogemusest võib inspireerida õpilasi sotsiaalsete, poliitiliste ja majanduslike probleemide kohta rohkem siseinformatsiooni otsima.
- Lühike aeg (eriti kõnelejatunni puhul) – tegevuse ettevalmistamiseks ja kokkuvõtmiseks tuleb aega hästi planeerida. Ettevalmistusjärgus võib eriti palju kasu olla mitmekultuurilise õppe ja/või mittediskrimineerimise meetoditest. Hindamisjärgus on kõige tõhusamad interaktiivsed

meetodid, mis lasevad noortel jagada oma muljeid, arvamusi, tundeid ja rändeprotsessi kohta saadud teadmisi nii üleilmsest kui ka kohalikust vaatenurgast.

- Rändeteema ja isikliku rändekogemuse eksotiseerimine – see võib saada probleemiks tegevuste puhul, mille keskmeks on rahvusköögi või kultuuritraditsioonide ja -hoiakute tutvustamine. Sedasorti eksotiseerimine võib rändajate ja vastuvõtva kogukonna vahelist lõhet suurendada.
- Stereotüübid ja eelarvamused, millele rändest ja eri taustaga inimestest rääkides toetuda võidakse – pidage meeles, et stereotüüpe ja eelarvamusi võivad peale õpilaste kasutada ka õpetajad. Et nende klassiruumi toomise riske vähendada, uurige enne mitmekultuurilise dialoogi, kaasamise ja mittediskrimineerimise põhimõtete kohta. Tõendus põhise teadmise kasutamine küll vähendab eelarvamusi, aga alateadlikult võime neile siiski järele anda – pidage seda silmas. Rändetaustaga inimese lugude ja kirjeldatud olukordade selgitamisel kasutage ainult sellist teavet, mis pärineb usaldusväärsetest ja objektiivsetest allikatest..

Tahaksin loo jutustamise meetodit oma tundides sagedamini kasutada. Ma arvan, et just lugude kaudu on kõige parem mõista teisi inimesi, nende motiive, vajadusi, soove, püüdlusi, valu, kurbust ja rõõmu.

**Barbara Gtaş,
algkooliõpetaja,
Varssavi, Poola**

Lastefilosoofia

Jason Buckley

Löön puu pooleks ilma terata,

lahutan armastajaid ilma tülita,

alustan sõda ilma lasuta,

käin edasi ja tagasi, ilma et miski liiguks. Mis ma olen?

Head mõistatust oleks kahju ära rikkuda, nii et kui tahate selle peale hetke mõelda, siis vastuse leiata artikli lõpust. See mõistatus seab vastuseks oleva mõiste mingis mõttes küsimuse alla – toob esile vastuolud ja näitab, kuidas see meie mõtteid eri

Kasulikud lingid loo jutustamise näidetega:

Stories about migration.

Hakim's Odyssey.

Book with postcards. Open hearts.

Open Borders.

suundadesse juhib –, kuna vastus on ühelt poolt oma mõju poolest nii tõeline ja teisalt täielik väljamõeldis ilma mingi tõelise sisuta. Mõistatus on korraga lukk ja võti – see esitab küsimuse, aga annab ka vihje sellele vastamiseks. Samamoodi toimib lastefilosoofia. Ühelt poolt näitab see olulistes küsimustes peituvaid vastuolusid ja mitmetähenduslikkust, aga teisalt annab ka tööriistad nende uurimiseks ja parimate võimalike vastuste leidmiseks.

Siin on üks näide. Lapsed on just vaadanud provotseerivat videot, kus üsnagi kasimatu väljanägemisega modell tuleb stuudiosse, misjärel hakatakse teda järk-järgult muutma. Kõigepealt tehakse meik, valitakse riided, modell seatakse rambivalgusesse ja teda pildistatakse. Seejärel muudetakse tehtud fotot arvutis: suurendatakse silmi, pikendatakse kaela ja silutakse nahka. Viimaks näidatakse lõpptulemust reklaamtahvil, mida kaks noort tüdrukut möödudes vaatavad.

Pärast paarides vestlemist on laste reaktsioon üksmeelselt negatiivne. Kui neil palutakse oma mõtteid ühe sõnaga kokku võtta, on sagedasteks vastusteks „võlts“, „vale“ ja „ebatõeline“. Selle asemel et küsida, kas sedasorti reklaam on hea – mis ei vii kuigi huvitava aruteluni –, küsib vestlusele kaasa aitav õpetaja: „Kui enamik inimesi arvab, et see on halb, siis miks seda ikkagi tehakse?“

Pärast mõningast arutelu paarides hakatakse kordamööda mõtteid jagama. Üks laps pakub oma vaatenurga välja ja valib seejärel järgmise kõneleja. Kett jätkub ja lapsed alustavad sageli fraasidega „ma olen nõus, et ...“ või „ma ei ole nõus, et ...“. Arutelu käigus hakkavad nad järjest rohkem toetuma eelmiste kõnelejate öeldule, mitte ainult algsele küsimusele.

Mõnikord võib õpetaja paluda lapsel oma vastust laiendada, kasutades selleks suunavaid küsimusi:

Kas sa võiksid tuua mõne näite?

Räägi sellest veel natuke.

Oskad sa öelda, miks?

Mida sa sellega mõtled?

Miks see oluline on?

Kas sa võiksid oma öelduga ka mitte nõustuda?

Need küsimused on osa suuremast põhimõttest, mille kohaselt ei peaks õpetaja omaenda mõtteid arutellu tooma. Samal põhjusel teeb õpetaja suure osa ajast märkmeid, millele saab hiljem uuesti viidata. See hoiab õpetaja tegevuses ning raskendab temaga silmside loomist heakskiidu või mahalaitemise leidmiseks. Otsustamine, millised vastused on head ja põhjendatud, on laste, mitte õpetaja töö.

Arutelu fookuse hoidmiseks ja selleks, et jääks kindlasti aega nii kriitilisele kui ka loovale mõtlemisele, küsib õpetaja pärast paari vastuse väljapakkumist, millist neist peab rühm kõige mõistlikumaks – kas seda, et inimesed tõepoolest langevad nende piltide ohvriks, või seda, et ilutööstuses on mängus nii palju raha, või seda, et inimesed on alati sellised olnud, lisandunud on vaid uued tehnoloogilised lahendused. Arutelu lõpus palub õpetaja osalejatel mõelda ja soovi korral välja öelda, mida nad nüüd selle arutelu järel teistmoodi teeks või mõtleks.

Lastefilosoofia sai alguse 1970. aastate USA-s, mis oli ühiskondliku konflikti tõttu lõhestatud. Riik oli poliitiliselt sügavalt polariseerunud ja mõistuspärast arutelu oli vähe. Kõlab vist tuttavalt? Nende videote, lugude, dialoogide, pildiraamatute, uudiste ja fotode asemel, mida tänapäeval tihti kasutatakse, olid esialgseteks lastefilosoofia materjalideks filosoof Matthew Lipmani ja tema kaastöötaja Ann Sharpi filosoofilised romaanid. Need teosed tegelesid aegadeülestes filosoofiliste küsimustega vabadusest, õnnest, loogikast, teadmisest, aga ka lapse enda maailma küsimustega õdedest-vendadest, kohtingul käimisest, suureks saamisest.

Praegusel keerulisel ajal, mil suurte inimeste suured probleemid järjest sügavamale lapse maailma tungivad, võib see tunduda parima võimaliku õpetamisviisina. Tõsiasi, et õpetaja ei tohi ühtki seisukohta nähtavalt toetada, võib aga ka probleeme tekitada: on küsimusi, mis võivad küll ühiskonnas lahkarvamusi tekitada, aga millele on koolil kui institutsioonil üks väga kindel vaatenurk. Ühiskonnas leidub nii rassiste kui ka neid, kes selle vastu võitlevad, aga ükski kool ega õpetaja ei saa jääda neutraalseks küsimuses, kas rassism on vastuvõetav maailmavaade.

Seepärast võib sedasorti teemade puhul, kus üldisi väärtusi küsimuse alla ei seata, olla parem kasutada küsimusi, mis tegelevad põhjuste ja tagajärgedega või mis hinnangute andmise asemel analüüsivad.

Kui x on vale, siis miks x ikkagi toimub (nagu eeltoodud näites)?

Kui x on õige, siis miks x ei toimu? (Kui enamik inimesi on nõus, et kliimamuutus on meie suurim probleem,

siis miks sellega nii aeglaselt tegeletakse?)

Mis elemendid x-i põhjustavad? (Mis põhjustab rassistikke seisukohti? Miks nii paljud inimesed vaktsiine puudutavat teadust ei usalda?)

Mis x-i, y ja z-i seast on kõige suurem probleem / kõige tähtsam väärtus?

Milliseid x-i liike olemas on?

Küsimused, mis eeldavad põhjana ühist nõusolekut, lasevad keeruliste küsimustega tegeleda näiteks nii, et ükski laps tunneks end ohustatuna – küsimuse all ei ole nende väärtus inimesena ega nende õigus selles arutelus osaleda.

Õpetaja olete aga siiski teie. Seega olete kohustatud hoolitsema laste eest, kes võivad end kaitsetuna tunda. Samuti ärge sundige last vähemuse vaatenurka esindama, näiteks küsimusega „Roxana, Ben tahab teada, miks sina tohid pearätti kanda, aga tema nokamütsi kanda ei tohi?“.

Kasulikud lingid

Internetis on saadaval palju lastefilosoofiateemalist materjali.

www.thephilosophyman.com – iganädalane infokiri materjalidega, käsitletud teemad on blogis nähtaval
www.philosophy-foundation.org – materjalid, raamatud, veebikursused

www.p4c.com – materjalid, muu hulgas lastefilosoofia kasutegurite kohta

www.thinkingspace.org.uk – materjalid, eriti head oma seoste poolest loovtööga

Huvitav juhtumiuuring, kus lastefilosoofiat kasutatakse, lk 16–17 selles Oxfami dokumendis:
<https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620473/gd-teaching-controversial-issues-290418-en.pdf>

Mõistatuse vastus – piir.

Dokumentaalfilmid, videod ja pildilood

Slovakkia People in Need ja kodanikuhariduse keskus

Videod ja dokumentaalfilmid pakuvad õpetajatele lugusid inimestest, kes jagavad oma kogemust, või ülevaadet erisugustest ühiskondlikest probleemidest. Need on õpetamisel väga kasulikud, sest:

- võimaldavad vaadelda suuremat probleemi konkreetse loo, kogemuse, inimese või protsessi

kaudu. Pagulasteemalist arutelu on palju lihtsam korraldada siis, kui õpilased on just vaadanud **dokumentaalfilmi** Euroopasse kolinud afgaani perekonnast. Sellisel juhul on õpilased juba tuttavad probleemidega, millega perekond on pidanud silmitsi seisma, ja seda mitte ainult reisil Euroopasse, vaid ka varjupaigariigis loimumisel. See on hea pinnas sisukaks aruteluks rände põhjuste ja tagajärgede üle ning aitab arendada argumentatsiooni- ja aruteluoskust ning analüütilist ja kriitilist mõtlemist;

- kergendavad õpetajate koormat, mis mingi uue teema käsitlemisega kaasneb, sest kogu tunni teema toetub suuresti nähtud/kuuldud loole. Muidugi peavad tunni läbiviijal olema ka vajalikud teadmised, aga sellest pole midagi, kui te pole filmis käsitletud teema ekspert;
- aitavad õpetajatel õpilasi tundma õppida. Filmi või video tunnis koos vaatamine võib olla ainulaadne ühine kogemus. Õpetaja ja õpilased vaatavad filmi koos, mõlemad on vaataja rollis. Kui sellele järgneb sobiv arutelu või jätkutegevus, on see suurepärane võimalus õpilasi, nende arvamusi ja kogemusi paremini tundma õppida. See võib luua turvalise ruumi, kus õpilased saavad oma tundeid vabalt jagada, uurida ja empaatiat harjutada;
- õpilased saavad samastuda lugudega kõikjalt üle maailma. See tugevdab maailmakodaniku tunnet, kaastunnet ning austust eri kultuuride ja taustade vastu.

Ainult filmi vaatamisest ei piisa. See on vaid meetod ja selle tõhusus oleneb läbiviimisest. Filmis kujutatud küsimuste, sündmuste ja inimeste üle arutamine on ülitähtis. Vaid niimoodi õpilased ka õpivad. Õpilaste õppeprotsessi suunamiseks filmi vaatamise ajal on mitu võimalust

- **Ülesanded filmi vaatamise ajal.** Paluge õpilastel jälgida ja ära tunda teatud olukordi. Võite koostada näiteks töölehe kindlate küsimustega (*Millised on peategelaste omavahelised suhted? Millal tunnevad peategelased end hästi/halvasti ja miks?*). Kõigepealt määrake kindlaks oma tunni eesmärgid ja seejärel kohandage ülesandeid nende alusel. Näiteks kui te soovite rõhutada pagulaste isiklikke kogemusi, küsige tegelaste ja nende lugude kohta. Vähem võib olla rohkem – püüdke õpilasi ülesannetega mitte üle koormata. See sõltub paljuski filmi pikkusest, õpilaste vanusest, subtiitritest jne.
- **Arutelu filmis nähtu üle.** Filmis jutustatud lood võivad olla rasked ja tundeüllased. Laske õpilastel neid tundeid tunda, aga pakkuge ka võimalust neist rääkida, vesteldes filmis toimunud ja selle seostest meie igapäevaeluga..

Me soovime arutelus toetuda Kolbi kogemusliku õppetsükli **neljale etapile**, sest see aitab muuta õpitu üheks tervikuks.

1. Küsimused **vahetu reaktsiooni** kohta, et õpilased saaksid filmi vaatamisel tekkinud tundeid välja lasta. *Näide. Kuidas sa end pärast filmi tunnend? Mida oli filmis ootamatut või üllatavat? Miks? Mida sa märkasid, kogesid, kuulsid, nägid?*

Õpetaja tegevus on siin äärmiselt tähtis, sest käsitletavad teemad võivad põhjustada tugevaid ja erisuguseid reaktsioone. Olge selle protsessi juhtimisel õpilastele toeks, aga ärge tunneteteemalisse arutellu sekkuge. Aidake õpilastel emotsioone nimetada, paluge neil neid rahulikult väljendada ning tundeid arvamustest eristada.

2. **Selgitamisele** suunatud küsimused panevad õpilasi oma kogemust sügavamalt mõistma. Järk-järgult hakkavad nad jagatud kogemuse tähendusest aru saama. *Näide. Kuidas sa filmis kujutatud sündmusele reageerisid? Miks? Kuidas sa end ülesande ajal tundsid?*

Selle protsessi kaudu astuvad õpilased emotsionaalsest reaktsioonist sammukese edasi, nii et õppimine muutub turvalisemaks ja teadlikumaks.

Mulle meeldib tunnis dokumentaal-filme kasutada, sest nähtud lood tekitavad emotsioone, kaastunnet ja empaatiat. Arvan, et dokumentaal-filmid on tõhus vahend pettuste ja valeuudiste vastu võitlemiseks.

**Hana Vacková,
gümnaasiumiõpetaja,
Olomouc – Hejčín, Tšehhi**

3. Küsimused **konteksti tajumise** kohta seovad filmi tähenduse laiemaga kontekstiga. *Näide. Mida uut sa filmist teada said? Kuidas sa saadud teadmisi laiemasse konteksti paigutaks või tunniteemaga seostaks? Kuidas film sinu praeguste mõtete ja teadmistega seostub?*

Neid küsimusi järgides võite pakkuda ka uusi teadmisi, mis täiendavad kogemust faktide ja arvudega ning korrastavad õpilaste varasemaid teadmisi, seavad paika filmis esitatud faktid või tutvustavad selle teemaga seotud uut informatsiooni.

4. Õpitu igapäevaellu **rakendamise** kohta käivad küsimused rõhutavad teema asjakohasust ning võimaldavad liikuda omandatud hoiakute ja uskumuste teadvustamisest edasi nende praktilise kasutamise juurde. *Näide. Millistest teadmistest on sinu meelest kõige rohkem kasu? Miks? Kuidas õpitut kasutada saab? Kuidas saaksid sina filmis käsitletud teemades kaasa lüüa?*

Nende küsimustega algatatud arutelu jätkuks võite pakkuda veel üht kogemust, näiteks mõnda praktilist rühmatööd või õpitu rakendamist päriselus.

Näide õppekavas

Videod või filmid sobivad hästi rändeteema alustamiseks. Näiteks võite seda kasutada rände põhjustele keskendunud geograafiatunnis.

Tunni alguses on kasulik küsida õpilaste seniste selleteemaliste kogemuste ja teadmiste kohta. Näiteks võite tundi alustada ajurünnakuga teemal „Miks inimesed rändavad?“ või „Miks inimesed oma kodudest lahkuvad?“. Õpilaste vastused tuleks tahvlile üles kirjutada või muul moel neile nähtavaks teha. Kirjutage üles kõik vastused. Ärge andke neile hinnangut ega kommenteerige nende kvaliteeti. Ajurünnakus on kõik vastused õiged ja sama väärtuslikud.

Kui kõik vastused on öeldud ja üles kirjutatud, näidake Migration Mattersi videot „Young people share their reasons for migrating“ („Noored jagavad oma rände põhjuseid“). Enne selle käima panemist võite anda õpilastele ülesande tähele panna, miks videos esinevad inimesed rännanud on. Pärast

Kui me käsitleme vastuolulisi teemasid, nagu ränne, räägin ma õpilastega alati eri vaatenurkadest. Tavaliselt alustan üldise aruteluga, et kuulda nende esimesi mõtteid selle teema, rände põhjuste ja sellega seotud riskide või hoopis riigipoolsete kasutegurite kohta. Tegelen ka tunnete ja empaatiaga ning aitan õpilastel mõista konteksti, mis rändajate päriselu-lugusid ümbritseb.

**Jan Pokorný,
gümnaasiumiõpetaja,
Praha, Tšehhi**

Dokumentaalfilmid aitavad näidata rändeteema üleilmset ulatust ja annavad õpilastele üksikute inimeste lugude kaudu arusaama suuremast teemast. Samuti pakuvad need võimalust õpilastega arutelu algatada ja neil oma vaadete üle mõelda. Õpilased peaksid kindlasti mõistma, et rändeteema on keerukam ja mitmekihilisem kui uudisnupuke sotsiaalmeedias.

**Katri Mirski,
gümnaasiumiõpetaja,
Tallinn, Eesti**

video vaatamist paluge õpilastel lisada ajurünnakus tekkinud ideedele uusi, millest räägiti videos, aga mida klassis enne ei mainitud.

Võite ajurünnaku ideid ka analüüsida ja teemasse süvitsi sisse minna. Näiteks võite jagada vastused kahte rühma selle alusel, kas need on tõmbe- või tõuketegurid. Võite vastuseid käsitleda ka võimaluste või ohtudena vastuvõtva riigi vaatenurgast.

Seejärel korraldage lühike arutelu järgmistel teemadel:

- Kuidas rände põhjuste otsimine sulle tundus? Mis oli lihtne ja mis raske?
- Kas sa kujutad end ette teise linna või riiki elama asumast? Mis oleks sinu põhjused ja kuhu sa koliksid?
- Kas keegi sinu perekonnast on teise linna või riiki kolinud? Mis põhjustel nad seda tegid? Kas nad tulid tagasi või jäid sinna? Miks nii?
- Mõned inimesed peavad rändama sunniviisil. Kas sa oskad öelda, mis olud sunniviisilise rändeni viivad?
- Millistest tunnist saadud teadmistest on sinu meelest kõige rohkem kasu? Miks?
- Kujuta ette olukorda, kus klassi tuleb uus õpilane. Ta võib tulla teisest linnast või riigist. Mida saaksime klassiga teha, et ta tunneks end meie klassis teretulnu ja vastuvõetuna?

Kasulikud lingid

Vaadake rändeteemalisi dokumentaalfilme [Maailmakooli kodulehel](#)

Vaadake rändeteemalisi videoid [Mondo kodulehel](#)

Vaadake mõnda loengut [Mondo Rändekooli](#) veebikursuselt

Vaadake rändelugude sarja veebilehel [Migration Matters](#)

Vaadake dokumentaalfilmi veebilehel [The Why Foundation](#), näiteks [Maid in Hell | WHY SLAVERY? | \(Documentary\)](#)

Rände ja teiste vastuoluliste teemade käsitlemisel tasub luua klassiruumi turvaline keskkond, kus õpilased ei karda oma arvamust välja öelda. See toimib väga hästi, kui kasutada videoid veebilehelt www.jsns.cz/en (haridusprogramm JSNS (One World in Schools, OWIS)). Seal on palju näidistunde korduma kippuvate küsimuste ja ekspertide pakutud vastustega. Need materjalid annavad mulle klassiruumis lastega tegeledes kindlustunde.

**Andrea Tláskalová,
algkooliõpetaja,
Zbiroh, Tšehhi**

Korduma kippuvad küsimused rände kohta

Altpoolt leiate nõuanded, mida tunnis rändest rääkides silmas pidada, ja kuidas reageerida õpilaste võimalikele reaktsioonidele.

„Mul on õigus oma arvamusele!“

VASTUS. IKui ootate, et sisserändajaid austataks ja mõistetak, peate seda sama tegema ka oma kuulajaskonnaga. Teistelt ei saa nõuda midagi, mida te ise ei paku. Võite mõne väitega mitte nõustuda, aga näidata siiski austust üles sellega, et kuulate teiste arvamuse ära. Võite küsida küsimusi, millega näitate üles huvi ja pakute teisi vaatenurki, kuid jääda teise poole suhtes siiski lugupidavaks. Pidage meeles, et hoiakud ja eelarvamused ei põhine mitte faktidel ja andmetel, vaid neid juhivad emotsioonid.

Kui mõni väide läheb üle piiri, võite kasutada oma autoriteeti. Õpetajana vastutate just teie selle eest, et kooli reegleid järgitaks ja jäädaks seaduste piiridesse. See annab teile kindla aluse, millele toetuda, mitte ei põhine emotsioonidel. Selliste arvamuste kummutamiseks on parim viis pakkuda oma tähelepanu, võtta aega, et õpilastele teisi võimalikke vaatenurki tutvustada, ja leida üles need hirmud, millel eelarvamuslikud hoiakud põhineda võivad..

Lucie Pivoňková
Tšehhi People in Need

Kuidas käituda klassiruumis väljendatud ründavate ja kallutatud arvamustega, mida on mõjutanud õpilaste pereliikmed? Näiteks „Mu vanemad ütlesid, et kõik pagulased on haiged ja agressiivsed“.

VASTUS. TSee on üks keerulisemaid olukordi, millele pole lihtsat lahendust. Parim vastus oleneb õpetaja rollist klassiruumis, õpilas(t)e väljendatud problemaatiliste arvamuste sisust ning õhkkonnast ja kontekstist. Altpool on esitatud mõned soovitusel sellise olukorraga toime tulemiseks. Nende väidetega tegelemisel tuleks silmas pidada kaht olulist punkti:

1. Ärge tehke õpilase kaaslaste ees tema arvamust maha. Kui tahate õpilase väitele reageerida, viidake faktidele, mitte inimesele. Olge ettevaatlik ka märkustega, mida õpilase vanemate kohta teete, ja ärge andke klassi ees nende kohta mingeid hinnanguid. Teie õpilase vanemad on tema jaoks arvatavasti väga autoriteetsed – olge lapse ja vanema suhte vastu mõistev ja austav.
2. Vältige isiklikuks minna võivate vaidluste pikale venimist ja argumentum ad absurdum'it. Õpilane võib viidata internetiallikatele, kus esitatakse alusetuid väited. Kui teil pole faktidele ja andmetele tuginevaid vastuargumente, vältige selle teema edasiarendamist.

Te võite kasutada ühte või mõlemat allesitatud meetodit:

3. Paluge õpilasel pärast tundi hetkeks klassi jääda. Nii saate temaga diskreetselt rääkida.

Kutsuge õpilast üles mõtlema, kust ta uskumused ja ideed pärinevad. Paluge tal juhul, kui ta midagi väidab, alati järele mõelda, mis on võinud tema mõtlemist mõjutada. Need küsimused panevad õpilase mõtlema, mis väärtused tema jaoks päriselt olulised on. Võib-olla on perekond talle eriti tähtis ning mõjutab seetõttu seda, kuidas ta rändajate ja pagulaste riigis viibimist vastu võtab.

4. Te võite juhtumit kasutada selleks, et algsatada arutelu inimeste erinevuste ja selle üle, miks meil on erinevad arvamused või miks mõned arvamused toovad endaga kaasa rohkem emotsioone kui teised. Võite inspiratsiooni saada [in this Sensiclass e-module](#), eriti järgmistest harjutustest:

- a. [Are there universal norms?](#)
(Ja miks on neid nii vähe, kui üldse?)
- b. [Why do people differ on moral rules?](#)
(Ja kas selle vastu saaks midagi ette võtta?)
- c. [Can morality be measured?](#)
(Või kuidas me oma moraalseste väärtuste poolest erinevame?)

Dotsent Katarzyna Górak-Sosnowska, PhD
Lähis-Ida ja Kesk-Aasia osakond,
SGH Varssavi majanduskool

Dr Urszula Markowska-Manista, PhD
Haridusteaduskond, Varssavi ülikool

Mis argumentidega põhjendada vanematele ja kooli juhtkonnale vajadust koolis rändest rääkida?

VASTUS. Üleilmastumise ja Euroopa Liidu avatud piiride ajastul on ränne loomulik protsess, millest peab rääkima, aga mis hõlmab ka erinevaid vaatenurki, arvamusi ja kogemusi.

Rändeteema on emotsionaalselt väga laetud ja sageli esitatakse äärmuslikke vaateid. Rändest rääkides tasub tutvustada just nende inimeste (nii noorte kui ka täiskasvanute) seisukohti, keda ränne otseselt mõjutanud on. See aitab vastuvõtva kogukonna õpilastel näha teisi vaatenurki, teistsuguseid traditsioone ja tavasid mitte ainult kultuuris, vaid ka õpimeetodites ja -tavades, mida rändetaustaga õpilased klassiruumi tuua võivad.

Rändeteemalise arutelu algatamine annab ka teie teisi õppeaineid andvatele kolleegidele ja lapsevanematele võimaluse näha, et rändeprotsessid on keerukas probleem, mis hõlmab mitmesuguseid tegureid. Isikliku arvamuse kujundamiseks tuleks koguda nii fakte kui ka erinevaid vaatenurki. Teiste kooli täiskasvanute arutellu kaasamine soodustab ka nendevahelist dialoogi ja algatab vestlusi nende hirmude, kahtluste ja muude emotsioonide kohta, mida ränne neis tekitada võib. Võttes arvesse, kui keeruline ja vastuoluline see teema olla võib, olge valmis tekkivaid arutelusid ohjama.

Rändeteemade käsitlemise ideed kolleegidele ja kooli juhtkonnale tutvustades võite rõhutada, et rändeteemad on õpilastele juba tuttavad (noored ei ole tegelikult isoleeritud). Neil on juba teadmised, emotsioonid ja väljakujunevad hoiakud, mis mõjutavad nende suhet maailma ja teiste inimestega. Samal ajal võib neil olla ka küsimusi, millele nad vastuseid leida ei oska, või neil võib olla keeruline hoomata, kuidas ränne nende kogukondi mõjutab, kasutades stereotüüpe, mis neid mõjutavad ja mida nad edasi võivad kanda. Kui jätame noored inimesed nende küsimuste ja probleemidega üksi, võib nõrgeneda nende võime ümbritsevat maailma kriitiliselt analüüsida ning empaatiat ja tundlikkust väljendada.

Klassiruumis rändest rääkimine ei mõjuta õppekavade põhielemente. See aitab õpilastel mõista ja analüüsida keerulist teavet. See valmistab neid ette üleilmsetele raskustele vastu astumiseks. Lisaks aitab see neil kohtuda eri väärtustega ning õppida vajaduse kohta luua kaasavaid kogukondi ja võrdseid võimalusi kõigile.

*Dotsent Katarzyna Górak-Sosnowska, PhD
Lähis-Ida ja Kesk-Aasia osakond,
SGH Varssavi majanduskool*

*Dr Urszula Markowska-Manista, PhD
Haridusteaduskond, Varssavi ülikool*

Mida silmas pidada, kui klassis on ka rändetaustaga õpilasi?

VASTUS. Esiteks tuleb teada, et rändetaust ei pruugi olla nähtav. Veelgi tähtsam on meeles pidada, et rändetaust võib inimese identiteeti mõjutada väga mitmeti. Mõju on mitmekihiline ja erineb ka inimeseti. Näiteks Tšehhi kodanik, kes on veetnud suurema osa oma elust Araabia Ühendemiraatide rahvusvahelises koolis ja naasis just Tšehhi, võib kanda tšehhi nime ja rääkida tšehhi keelt emakeelena, aga tunda end oma rändetausta tõttu siiski teistest erinevana. Või õpilasel, kelle ema on leedukas ja isa surinamelane, võib olla vaid Leedu kodakondsus ning ta ei pruugi olla kunagi Surinames käinud. Kuigi ta võib näha välja teistsugune kui enamik leedukaid ja mõni inimene võib rändetausta tema puhul eeldada, pole see õpilane kunagi kolinud, vaid tal on rändetaustaga isa. Koolikeskkonna mitmekesisust tuleb kindlasti heaks kiita ja pöörata tähelepanu erinevatele identiteetidele, mida õpilased klassi ja kogu koolikogukonda toovad. Olge tähelepanelik ka selle suhtes, et noored inimesed võivad nii tundides kui ka tunnivalises tegevuses oma tausta ja kultuuritavade tõttu teavet eri moodi vastu võtta.

Teiseks, ärge eeldage, et teate õpilase suhet tema päritoluriigiga. Kui teil on klassis süüria õpilane, võib ta olla Bashar al-Assadi režiimi pooldaja, aga võib olla ka selle režiimi eest põgeneja. Kui klassis on mitu rändetaustaga õpilast, pange tähele, kuidas nende taustad omavahel suhestuvad: näiteks vene õpilane ja Ukrainast või Krimmist pärit õpilane. Teile või teie klassile kaugena tunduvad sündmused võivad nende kahe õpilase jaoks olla äärmiselt tundlikud. Kui käsitate klassis hiljutisi poliitilisi sündmusi, mis võivad mõnele rändetaustaga õpilasele eriti lähedased olla, kasutage ainult usaldusväärsetest, neutraalsetest ja faktipõhistest allikatest pärinevat teavet. Usaldusväärsetele allikatele toetumine ergutab ka õpilasi meediat ja seal pakutavat teavet kriitilise pilguga vaatama. See võimaldab neil kujundada isikliku arvamuse, mis ei solva ega diskrimineeri kuidagi nende kaaslasi.

Kolmandaks, kuigi isiklike rändekogemuste ning isikliku suhte teistesse riikidesse ja kultuuridesse sissetoomine võib olla mõjus, ärge eeldage, et rändetaustaga õpilane on valmis tundi näitena päriselust illustreerima, kehastades näiteks

võõrast või esinedes kui aafriklane või vietnamlane (rääkimata sellest, et Aafrika on manner ja Vietnam riik). Kui teil on klassis rändetaustaga õpilane ja te teate, et hakkate käsitlema tema päritoluriiki või -kultuuri puudutavat teemat, võite õpilaselt juba varem eraviisil küsida, kas ta on valmis nende teemade esitlemisel kaasa lööma..

*Dotsent Katarzyna Górak-Sosnowska, PhD
Lähis-Ida ja Kesk-Aasia osakond,
SGH Varssavi majanduskool*

*Dr Urszula Markowska-Manista, PhD
Haridusteaduskond, Varssavi ülikool*

Mis vanuses on kõige parem rände kohta õppima hakata?

VASTUS. Rändeteemat, seda eriti seoses õpilaste eluajal toimunud rändesündmustega, saab käsitleda igas kooliastmes. Need teemad võivad olla küll keerukad, aga neid on võimalik eakohaselt käsitleda. Arvestada tuleb ka keskkondlikke, psühholoogilisi ja pedagoogilisi tegureid, kuna ka need on keeruliste teemadega tegelemisel asjakohased. Rändeteemat käsitledes tasub läbi mõelda, millistele teadmistele, oskustele ja hoiakutele te sooviksite tunnis keskenduda, ning kohandada õpetamise meetodeid õpilaste vajaduste, oskuste ja võimete järgi. Tunni sisu ja kasutatavad materjalid tuleks valida õpilaste vanust ja psüühilis-emotsionaalset arengutaset arvestades.

Nõuandeid, kuidas rändest rääkima hakata, leiate peatüki „Käsitleme rändeteemat“ leheküljelt 4 ja „Kuidas rändeteemat käsitleda“ leheküljelt 14.

*Associate Professor
Katarzyna Górak-Sosnowska, PhD
Middle East and Central Asia Unit,
SGH Warsaw School of Economics
Dr Urszula Markowska-Manista, PhD
Faculty of Education, University of Warsaw*

Ma kardan, et mul ei ole piisavalt teadmisi õpilastega rändeteema käsitlemiseks. Kuidas valmistuda?

VASTUS. Õpilastega rändest rääkimiseks ei pea olema ekspert. Kui tahate end tunnis kindlamini tunda, heitke enne pilk meie soovitatud materjalidele ja veebisaitidele. Tundi ette valmistades võite endalt küsida ka järgmisi küsimusi: Millised on minu vaated rände teemal? Kas ma tahan oma vaateid teistega jagada? Mida võin rühmalt oodata?

Kui teil pole piisavalt teavet, ärge kartke seda tunnistada. Kui ütlete õpilastele: „Ma ei tea, aga ma tahan teada saada“, näitate neile, et millegi mitte teadmine on loomulik ning seda endale tunnistada on parem, kui kasutada valeinfot ja stereotüüpe. Võite otsida teavet ka koos õpilastega ja kasutada sealjuures võimalust arutada usaldusväärsete allikate leidmise vajalikkuse üle. Kui õpilased mõistavad, et teie õpetajana näete samuti oma teadmiste suurendamiseks vaeva, võib see teid nende silmis usaldusväärsemaks muuta. Samuti näitate sellega otseselt, et rändesuguste üleilmsete probleemide puhul pole olemas lihtsaid lahendusi ega üheseid vastuseid.

Kust leida usaldusväärset teavet rände ja pagulaste kohta? Oleme koostanud nimekirja soovituslikest allikatest, kus on artikleid ja materjale, mis õpetajate rändelaseid teadmisi täiustavad (vt 8. KÜSIMUS).

*Elżbieta Krawczyk,
Weronika Rzeżutka-Wróblewska,
Julia Godorowska
Kodanikuhariduse keskus*

Millised rändelase teabe allikad on erapooletud ja faktipõhised?

VASTUS. Toetuge kvaliteetsele ja usaldusväärsele meediale. Aga kuidas teada, millised meediaallikad seda on? Alljärgnevad kriteeriumid aitavad usaldusväärseid allikaid ära tunda.

1. **Läbipaistvus** – teksti autori ja meediaväljaande omaniku nimed peaksid olema lihtsasti leitavad. Näiteks peaksid väljaande kodulehel olema näha toimetuse ning ajakirjanike kontaktandmed. Samuti peaksid leitavad olema väljaannet omava asutuse nimi, registreerimisnumber ja majandusaasta aruanded.
2. **Kriitiline infoallikate kasutus** – tehke alati kindlaks, et alusmaterjalis ei toetataks vaid üht probleemi osalist. Pange tähele, kas rännet kujutatakse nii rändajate kui ka vastuvõtva rahva kogukondade vaatenurgast. Kui teksti sisu pärineb muudest allikatest, viitavad usaldusväärsete tekstide autorid alati originaalallikatele (lisades näiteks alusallikani viiva lingi).
3. **Faktide ja arvamuste selge eristamine** – tekstis ei tohiks olla raske vahet teha, millised on faktid ja milline on toimetuse arvamus. Pange tähele kõiksuguseid üldistusi, stereotüüpe ja asjakohatuid või küsitava sisuga fotosid.

Lisamaterjal

COMPAS, Centre on Migration, Policy and Society

<https://www.compas.ox.ac.uk/>

Eurobaromeeter

<https://europa.eu/eurobarometer/screen/home#p=1&instruments=STANDARD>

MIGRATION DATA PORTAL

<https://www.migrationdataportal.org/>

The Migration Policy Group

<https://www.migpolgroup.com/>

The International Organization for Migration (IOM)

<https://www.iom.int/>

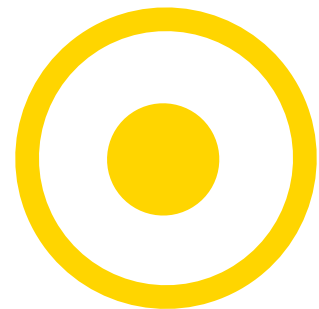
<https://worldmigrationreport.iom.int/reports>

The UNHCR

<https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

Kristýna Brožová

Tšehhi People in Need

Autoritest

Kristýna Brožová

Rändeteadlikkuse programmi juht suurimas Tšehhi MTÜ-s People in Need, mis keskendub rände- ja lõimumisküsimuste alasele haridusele ning avalikule esitusele. Ta on õppinud sotsiaal- ja kultuuriantropoloogiat Lääne-Böömimaa ülikoolis ning soouuringuid Karli ülikoolis Prahas. Kristýna usub, et piisav hulk kvaliteetset tasakaalustatud teavet rände ja lõimumise kohta aitab murda välismaalasi puudutavaid stereotüüpe. Tšehhi avalikkus vajab seda edukaks lõimumiseks ning enamusrahva ja sisserändajate heaks kooseksisteerimiseks.

Jason Buckley

Lastefilosoof Cambridge'ist Suurbritanniast. Ta koolitab õpetajaid ja annab välja teabematerjale, sealhulgas tasuta infokirju (vt www.thephilosophyman.com), ning korraldab koduõppel olevatele õpilastele ja teistele igapäevase filosoofia-, väitlus- ja muid kursusi (vt www.p4he.org). Teda huvitab ka õuesõpe ning andekate laste sotsiaalsete ja intellektuaalsete vajaduste temaatika. Tal on eriline võime panna lapsi vaimustuma intelligentsest vestlusest ning luua nii füüsilisi kui ka virtuaalseid ruume, kus lastele meeldib käia. Jason on programme Pocket P4C, Thinkers' Games ja Philosophy Circles looja ning teda tuntakse P4C mängulise käsitluse poolest, mis on ühtviisi kättesaadav nii õpetajatele kui ka õpilastele..

Katarzyna Dzięciołowska

Ajaloolane, koolitaja ja skaudijuht. Ta on töötanud koolis (algkoolis ja gümnaasiumis), kus õpetas ajalugu ja ühiskonnaõpetust. Katarzyna on korraldanud üritusi, koolitusi, töötube, linnamänge, reise, jalutuskäike ning rahvusvahelisi vahetus- ja noorteprogramme, kus keskendutakse kohaliku ajaloo käsitlemisele globaalsest vaatenurgast. Ta on läbinud teatripedagoogika ja interaktiivsete teatrimetodite kursuse ning Poola valitsusväliste organisatsioonide õpetajate assotsiatsiooni korraldatud koolituskursuse.

Julia Godorowska

Ta on omandanud erialadeülese keskkonnakaitse kraadi (Varssavi ülikool) ja läbinud Poola valitsusväliste organisatsioonide õpetajate kooli (STOP) koolituskursuse. 2014. aastast tegutseb ta ka kodanikuhariduse keskuses, kus on tegelenud maailmahariduse programmidega („Let's talk about refugees“ („Räägime pagulastest“) ja „I

am European: Stories and facts about migration for the 21st century“ („Jagatud teekonnad - faktid ja lood rändest 21. sajandil“). Lisaks on ta mitme rännet ja kestliku arengu ideed käsitleva noortele ja õpetajatele mõeldud veebipõhise kursuse, õppeplaani ning publikatsiooni autor ja kaasautor.

Katarzyna Górak-Sosnowska

SGH Varssavi majanduskooli Lähis-Ida ja Kesk-Aasia osakonna juhataja ja kaasprofessor. Ta uurib Poola ja Euroopa moslemikogukondi. Tema islamimaailma käsitlev õpik on tõlgitud ka inglise ja eesti keelde. Praegu juhib Katarzyna projekti „Let's Empower, Participate and Teach each other to Hype Empathy. Challenging discourse about Islam and Muslims in Poland“ (EMPATHY) („Oleme toetavad, osavõttlikud ja õpetame üksteist, et tugevdada empaatiat. Vaidlustades islami ja moslemite tavapärasest kujutamist Poolas“), mida rahastab aastatel 2022–2023 Euroopa Komisjon.

Tereza Freidingerová

Sotsiaalteaduskonna teadur Karli ülikoolis Prahas ning People in Needi analüütik. Sotsiaalgeograafi ja rändeuurijana keskendub ta suhtele ruumi, paiga ja rändaja kohanemise vahel, erilise rõhuga Tšehhi ning Kesk- ja Ida-Euroopa vietnamlaste diasporaal. Peale selle on talle juba kaua huvi pakkunud rahvusvahelise rände ja rändajate vastuvõtu raamistamine meedias ning rändajate ja pagulaste kuvand meediaruumis.

Mari-Liis Jakobson

Poliitikasotsioloogia dotsent Tallinna ülikoolis Eestis. Ta tegeleb mitmesuguste rändega seotud teemadega, sealhulgas rände- ja kodakondsuspoliitika, rändeprotsessid, rändajate hargmaised sidemed ning lõimumine, aga ka see, kuidas rändesubjekti politiseeritakse. Ta annab Tallinna ülikoolis kursusi rände- ja lõimumispoliitikast ning hargmaisest rändest. Ta on töötanud ka teadurina Euroopa rändevõrgustiku Eesti riikliku kontaktpunkti heaks, olnud külalisteadur Yale'i ülikoolis ja University College Londonis ning osalenud mitmes riiklikus rände- ja hargmaisuspoliitika teemaga tegelevas uurimiserühmas.

Mari Jõgiste

MTÜ Mondo maailmahariduse ekspert. Maalikunsti taustaga kunstiõpetaja, kes on haridusvaldkonnas töötanud üle 10 aasta. Hariduse omandas ta Tartu

Ülikoolis ja Istanbuli Marmara Ülikoolis. Huvi maailma ja teiste kultuuride vastu on teda viinud Põhja-Ghanasse Mondo hariduseksperdina ja Kayini osariiki Myanmaris GLEN projekti praktikandina. Mondo maailmahariduse tiimis tegeleb ta õppematerjalide loomise, haridustöötajate koolitamise ning noortele suunatud töötubade disainimisega. Viimastel aastatel on ta keskendunud peamiselt kliimamuutuste ja rände teemadele ning maailmahariduse toomisele Eesti lasteaedadesse.

Urszula Markowska-Manista

PhD, Varssavi ülikooli haridusteaduskonna dotsent ning rände-, laste õiguste ja kultuuriliselt mitmekesistes keskkondades ja ebastabiilses ümbruses veedetud lapsepõlve uurija. Ta on lõpetanud Helsingi inimõiguste liidu inimõiguste kooli ning teinud ulatuslikku uurimistööd Aafrikas, Kaukaasias ja Euroopas. Viimati oli ta raamatu „Conculture, Dimensions of the participation of young migrants from Ukraine in Poland“ („Isetehtud kultuur. Noorte Ukraina sissetrännajate kaasamise dimensioonid Poolas“) (Scholar 2020, poola keeles) kaasautor ja väljaande „Non-Inclusive Education in Central and Eastern Europe. Comparative Studies of Teaching Ethnicity, Religion and Gender“ („Mittekaasav haridus Kesk- ja Ida-Euroopas. Võrdlev uurimus rahvuse, religiooni ja soo õpetamisest“) (Bloomsbury 2022) kaastoimetaja.

Olga Khabibulina

Maailma- ja keskkonnahariduse osakonna juhataja Poola kodanikuhariduse keskuses, kus ta on töötanud 2019. aastast. Enne seda tegeles ta Poolas ja mitmes idapartnerluse riigis rahvusvaheliste projektidega, mis tegelesid noorte kaasamise, sotsiaalse mittediskrimineerimise ja inimeste kaasamisega otsustusprotsessidesse, mis on suunatud globaalsete probleemide lahendamisele. Praegu kirjutab ta doktoritööd Poola rändajate keelelistest ja kultuurilistest tavadest.

Elżbieta Krawczyk

Juhatuselise kodanikuhariduse keskuses, kus juhib ka maailma- ja keskkonnahariduse osakonda. Kogenud koolitaja ja konsultant maailmahariduse ja kestliku arengu eesmärkide alal ning paljude selleteemaliste õppeplaanide ja -materjalide autor. Ta on pälvinud Poola valitsuse stipendiumi teadustööks Egiptuses ja Jeemenis. Ta on lõpetanud mittediskrimineerimise koolituse (Willa Decius, Kraków 2010) ja kliimarealsuse juhtimise

osakonna koolituse (Berliin 2018) ning osalenud rahvusvahelistes projektides, mis toetavad koole ja kaasavad neid globaalsetesse küsimustesse.

Meelis Niine

Rändeeskspert MTÜ-s Mondo. Meelisel on sotsioloogia ja antropoloogia magistrikraad Glasgow' ülikoolist ning haridusteaduste bakalaureusekraad Tartu ülikoolist.

Lucie Pivoňková

Ta on lõpetanud andragoogika ja personalijuhtimise eriala Karli ülikoolis Prahas, läbinud vahendamiskoolituse ning on praegu lõpetamas psühhoterapia koolitust. Ta töötab koolitaja ja õppejõuna People in Needis. Luciel on kogemusi järelevalves ning kommunikatsioonikursuste korraldamisel valitsusvälistele organisatsioonidele ja pedagoogilisele personalile. Varem on ta tegelenud kultuuridevahelise haridusega. Praegu on tema uurimissuunaks kooli ja vanemate vaheline kommunikatsioon ja koostöö, turvaline kommunikatsioon ning õpetajate ja õpilaste emotsioonidega töötamine. Ta annab ka turvalise klassikeskkonna kujundamise kursusi.

Lenka Putalová

Maailmahariduse ekspert Slovakkia People in Needis. Ta on õppinud rahvusvahelist arengut ja geograafia õpetamist Olmouci Palacký ülikoolis Tšehhis. Ta koostab õppematerjale ja töötab koolitajana.

Weronika Rzeżutka-Wróblewska

Ta on lõpetanud ajakirjanduse ja kommunikatsiooni ning sotsioloogia ja sotsiaalanthropoloogia eriala Varssavi ülikoolis. Ta on juhtinud kodanikuhariduse keskuse maailma- ja keskkonnahariduse osakonna kommunikatsiooni. Lisaks on ta mitme rände-, identiteedi- ja kliimamuutusteemalise artikli autor.

Kateřina Sequeňová

Tšehhi People in Needi juht ja metoodik, kes on 2011. aastast peale spetsialiseerunud maailmaharidusele. Ta õppis sotsiaalharidust ja etnoloogiat Karli ülikoolis Prahas. Ta on lõpetanud ka Teach Live'i programmi ja töötab õpetajana Civic Educationis.

Teave organisatsioonide kohta

Kodanikuhariduse keskus

Poola

Kodanikuhariduse keskus on Poola suurim valitsusväline haridusorganisatsioon. Keskuse toetusel toovad õpetajad koolidesse meetodid ja teemad, mis aitavad õpilastel tänapäeva maailma probleemidega paremini toime tulla ning nendega oma haridusteel tegeleda. Keskuse programmid tekitavad usaldust iseenda võimete, avatuse ja kriitilise mõtlemise vastu, õpetavad koostööd ja vastutust ning ärgitavad kaasa lööma avalikus elus ja ühiskondlikus tegevuses. Kodanikuhariduse keskuse pakutud lahendused põhinevad rohkem kui 27 aasta pikkusel kogemusel, ekspertide teadmisel ja koostööl praktikutega. Organisatsiooni tuge kasutab umbes 40 000 õpetajat ja koolidirektorit rohkem kui 10 000 koolist üle terve Poola..

People in Need

Slovakkia

Slovakkia People in Need on Slovakkia valitsusväline mittetulundusorganisatsioon, mille eesmärk on aidata neid, kes enim abi vajavad. Alates 1999. aastast on ulatatud abikäsi inimestele, kes on eri põhjustel oma vabadusest ja väärikusest ilma jäänud: sõja tagajärgede käes kannatavatele inimestele, loodusõnnetuste ohvritele ning neile, kes elavad mittedemokraatlike režiimide all. Organisatsiooni töö jaguneb neljaks põhivaldkonnaks: arengukoostöö, humanitaarabi, sotsiaalne kaasatus ja maailmaharidus. Hariduslike tegevuste kaudu aidatakse Slovakkias üles ehitada avatud, sallivat ja solidaarset ühiskonda.

Mondo

Mondo on Eesti mittetulundusühing, mis töötab alates 2007. aastast globaalse ebavõrdsuse vähendamise nimel. Mondo tegutseb 13 riigis – peale Eesti ka Ugandas, Keenias, Ghanas, Ukrainas, Gruusias, Türgis, Liibanonis, Jordaania, Süürias, Jeemenis, Afganistanis ja Myanmaris –, kus tegeletakse hariduse, tervise, elukvaliteedi, keskkonna, digitaalsete lahenduste ning Eestis ka maailmaharidusega. Maailmahariduse programm aitab Eesti noortel kasvada hoolivateks ilmakodanikeks ning tugevdab eesti rahva toetust arengukoostööle ja humanitaarabile. Viimase 10 aasta jooksul on Mondo loonud maailmahariduse võrgustiku, kuhu kuuluvad Eesti koolid, noortekeskused ja lasteaiad.s.

People in Need

Tšehhi

Tšehhi People in Need on Tšehhi valitsusväline mittetulundusorganisatsioon, mis põhineb humanismi, vabaduse, võrdsuse ja solidaarsuse ideaalidel. Alates 1992. aastast on organisatsioon aidanud hädaabi vajavaid inimesi üle kogu maailma. Haridusprogramme pakutakse alates 2001. aastast. Tšehhi People in Needi arvates peaksid koolid olema ühtviisi avatud kõigile lastele ning seal tuleks õpilastel aidata mõista seoseid, globaalset vastutust ja austust teiste inimeste vastu. Organisatsiooni töö põhineb sellistel väärtustel nagu austus, vastutus, vabadus, partnerlus ja usk iga inimese potentsiaali. Organisatsioonis ollakse veendunud, et igaüks loeb.

Rändeteema käsitlemine 21. sajandil

Õpetajate käsiraamat

© Mondo, People in Need Czech Republic, People in Need Slovakia, The Center for Citizenship Education
2022 Kõik õigused kaitstud..

Autorid: Kristýna Brožová, Jason Buckley, Katarzyna Dzięciołowska, Tereza Freidingerová, Julia Godorowska, Katarzyna Górak-Sosnowska, Mari-Liis Jakobson, Elżbieta Krawczyk, Urszula Markowska-Manista, Lucie Pivoňková, Weronika Rzeżutka-Wróblewska.

Toimetajad: Mari Jõgiste, Olga Khabibulina, Meelis Niine, Lenka Putalová, Kateřina Sequensová

Kujundus: Janno Preesalu

www.peopleinneed.net

clovekvorozeni.sk/what-we-do/global-education/

globalnevezdelavanie.sk/

mondo.org.ee/en/

maailmakool.ee/en/

ceo.org.pl/

globalna.ceo.org.pl/

Käsiraamatu koostamist ja väljaandmist on toetanud Euroopa Liit. Selle sisu eest vastutab ainuisikuliselt lepinguosaline, kes viib läbi projekti "Jagatud teekonnad: faktid ja lood rändest 21. sajandil", ja see ei pea vastama Euroopa Liidu ametlikele seisukohtadele.